

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та методики початкової освіти**

**Формування підприємницької
компетентності молодших школярів**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, групи 610
Мацьопа Оксана Дмитрівна

Керівник:

Кандидат філологічних наук,
доцент **Мафтин Л.В.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри*

протокол № 4 від 12 листопада 2024 р

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Мацьопа О.Д. Формування підприємницької компетентності молодших школярів. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття ОКР “магістр” зі спеціальності 013 Початкова освіта. Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2024. 94 с

У дослідженні розглядається питання формування підприємницької компетентності у молодших школярів як важливого аспекту сучасної системи освіти. У першому розділі здійснено аналіз підходів до трактування підприємницької компетентності, її структури та значення у контексті початкової освіти; акцентується увага на необхідності інтеграції підприємницьких знань у навчальні програми початкової школи. У другому розділі представлені результати констатувального експерименту, який виявив рівень сформованості підприємницьких навичок серед молодших школярів, визначено основні компоненти, що впливають на цей процес; а також запропоновано методичний інструментарій для розвитку підприємливості в учнів, включаючи проектну діяльність, ділові ігри та інтерактивні форми навчання.

Ключові слова: підприємництво, підприємницька компетентність, принципи, компоненти підприємливості.

Matsopa O. D. Formation of entrepreneurial competence of younger schoolchildren. – Manuscript. Qualification work for obtaining the Master degree in specialty of 013 Primary Education. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2024. 94p.

The study examines the issue of entrepreneurial competence formation in younger schoolchildren as an important aspect of the modern education system.

The first chapter analyzes approaches to the interpretation of entrepreneurial competence, its structure and meaning in the context of primary education; emphasis is placed on the need to integrate entrepreneurial knowledge into primary school curricula. The second chapter presents the results of the ascertainment experiment, which revealed the level of formation of entrepreneurial skills among younger schoolchildren, identified the main components affecting this process; as well as a methodological toolkit for developing entrepreneurship in students, including project activities, business games and interactive forms of learning.

Key words: entrepreneurship, entrepreneurial competence, principles, components of entrepreneurship.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ О.Д.Мацьопа

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	9
1.1. Підприємливість як інструмент модернізації системи початкової освіти в Україні	9
1.2. Сутність та змістова характеристика поняття «підприємливість» як ключова компетентність	13
1.3. Специфіка формування у молодших школярів підприємницької компетентності	31
Висновки до першого розділу	36
РОЗДІЛ 2. <u>ОСОБЛИВОСТІ</u> ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	37
2.1. Констатувальне дослідження рівня сформованості в молодших школярів підприємницької компетентності	37
2.2. Характеристика основних принципів та компонентів формування підприємницької компетентності молодших школярів	45
2.3. Методичний інструментарій формування підприємливості молодших школярів в освітньому процесі сучасної початкової школи	61
<i>Висновки до другого розділу.....</i>	<i>73</i>
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Формування підприємницької компетентності молодших школярів є надзвичайно актуальним питанням у сучасній системі освіти, оскільки світова економіка та ринок праці стрімко змінюються, а вимоги до молоді як майбутніх учасників цих процесів постійно зростають. Важливо починати формування підприємницьких навичок ще на початкових етапах освіти, оскільки молодший шкільний вік є періодом активного пізнання світу і становлення базових життєвих компетентностей. У цей час діти не лише засвоюють знання, а й формують свою поведінку, мотивацію та інтереси, що впливають на їхню подальшу діяльність.

В українському контексті це питання набуває особливої важливості у зв'язку з процесом реформування освіти, зокрема в рамках концепції «Нова українська школа». Ця реформа підкреслює необхідність формування компетентностей, що відповідають викликам сучасності, серед яких підприємливість посідає одне з центральних місць. Підприємницька компетентність є важливим кроком до виховання покоління, здатного не лише адаптуватися до змін, але й активно формувати майбутнє країни.

Стан дослідження проблеми. Теоретична база дослідження з формування підприємницької компетентності молодших школярів ґрунтується на низці концепцій, які розкривають суть підприємницької діяльності, особливості навчання у молодшому шкільному віці та розвиток ключових компетентностей. Основою цього дослідження є декілька наукових підходів, що дозволяють вивчити підприємливість як складну багатовимірну компетентність.

Інтеграція підприємницької компетентності в навчальний процес школи була предметом досліджень таких науковців, як Е. Бобінської, А. Гельбака, К. Кошевської, Г. Назаренко, С. Прищепи, М. Товкало, І. Унгурия, Р. Шияна та інших. Психологічні аспекти цієї інтеграції у шкільній освіті висвітлені у працях О. Вознюка, В. П. Зінченка, Е. Носенка та інших. Процес інтегрованого впровадження підприємницької компетентності у навчальний процес вивчали

І. Унгурян та Н. Куриш, а Ю. Білова описала внутрішню структуру цієї компетентності. Питання реалізації інтегрованих змістових ліній на уроках іноземної мови досліджувалися І. Самойлюкевичем, О. Мазко та іншими. Зв'язки між економічною освітою і вихованням аналізують як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, зокрема О. Булигіна, В. Загривий, О. Падалка, І. Петрикова, О. Проценко, В. Радченко, М. Сергєєва, А. Федорович, О. Шпак та інші, наголошуючи, що економічна підготовка педагогічних кадрів повинна бути самостійним напрямом діяльності закладів вищої освіти, а також невід'ємною частиною загального і професійного розвитку.

У контексті економічної теорії дослідження спирається на класичні підходи до підприємницької діяльності, зокрема на ідеї Й. Шумпетера про інновації як рушійну силу підприємництва. Розуміння того, як підприємницька діяльність сприяє розвитку економіки через інноваційні підходи, допомагає закласти основи підприємницького мислення у школярів, навчаючи їх бачити можливості для змін та адаптуватися до нових викликів.

Таким чином, теоретична база дослідження формування підприємницької компетентності молодших школярів є багатовимірною проблемою, що інтегрує підходи різних наук — педагогіки, психології, соціології та економіки. Це дозволяє всебічно дослідити процес формування цієї важливої компетентності та знайти найбільш ефективні методи для її розвитку у сучасній початковій школі. Актуальність проблеми та недостатнє її дослідження сприяли вибору теми магістерського дослідження: **«Формування підприємницької компетентності молодших школярів»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерська робота виконана в рамках наукової теми кафедри: *«Теоретико-методологічні засади розвитку педагогічної освіти та професійної підготовки фахівців у контексті євроінтеграційних процесів»*.

Мета дослідження — теоретично обґрунтувати особливості формування підприємницької компетентності молодших школярів. Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1) Проаналізувати науково-методичну літературу з питань формування підприємницької компетентності та виокремити сучасні підходи до її розвитку в молодших школярів.

2) Розкрити специфіку формування в учнів молодшого шкільного віку підприємницької компетентності.

3) Здійснити констатувальне дослідження рівня сформованості в молодших школярів підприємницької компетентності.

4) Описати основні принципи і компоненти формування підприємницької компетентності та запропонувати методичний інструментарій формування в учнів молодшого шкільного віку цієї компетентності.

Об'єкт дослідження – процес формування в молодших школярів підприємницької компетентності.

Предмет дослідження – особливості формування у молодших школярів підприємливості як ключової компетентності.

Для дослідження процесу формування підприємницької компетентності молодших школярів використано **методи дослідження**, які дозволяють забезпечити всебічне вивчення цієї проблеми. Серед основних методів:

Теоретичні: аналіз наукової літератури для узагальнення підходів та концепцій, що стосуються формування підприємницької компетентності, і визначити ключові принципи та методологічні основи. Аналіз літератури також допомагає виявити труднощі в існуючих дослідженнях і сфокусувати увагу на аспектах, які потребують додаткового вивчення. Порівняльний аналіз використовується для порівняння підходів до формування підприємницької компетентності в різних освітніх системах. Це дозволяє визначити найкращі практики, які можуть бути адаптовані до української освітньої системи.

Емпіричні: педагогічне спостереження, яке дозволило безпосередньо під час проходження професійної педагогічної практики спостерігати за процесом навчання та формування підприємницьких навичок у молодших школярів. За допомогою цього методу виявили, як учні реагують на різні форми навчання, як вони засвоюють підприємницькі знання та навички. Анкетування та

опитування сприяли збору даних від учнів, вчителів і батьків; дослідженню ставлення учасників освітнього процесу до підприємницької освіти, їхні очікування та потреби, а також рівень зацікавленості школярів до підприємницької діяльності.

Експериментальні: констатувальний експеримент, який дозволив перевірити ефективність різних педагогічних підходів до формування підприємницької компетентності. У рамках констатувального експерименту вивчався початковий рівень знань і навичок учнів щодо підприємництва.

Метод математичної обробки даних використовувався для аналізу результатів експерименту, опитування та анкетування.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в уточненні основних понять, таких як: «підприємництво», «підприємницька діяльність», «підприємницька компетентність» в контексті шкільної освіти, а також аналізі їх складових компонентів. Дослідження базується на сучасних освітніх і психологічних теоріях, зокрема компетентнісному та діяльнісному підходах, що дають можливість розробити нові підходи до формування підприємницьких навичок у початковій школі. Теоретичне значення полягає у створенні наукової бази для подальших досліджень. Робота узагальнює зарубіжний та вітчизняний досвід у сфері підприємницької освіти, що дозволяє визначити перспективи адаптації найкращих практик до української освітньої системи. Це дослідження може слугувати основою для подальших розробок методик і програм, спрямованих на формування підприємницьких компетентностей у школярів.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробці методичного інструментарію для вчителів початкових класів щодо ефективного формування підприємницької компетентності у молодших школярів. На основі результатів дослідження пропонуються методичні підходи, які сприяють розвитку в учнів підприємницького мислення, креативності, ініціативності та здатності до прийняття рішень. Ці підходи можуть бути впроваджені в освітній процес через використання ігрових

технологій, проектної діяльності та інших активних методів навчання.

Результати дослідження можуть бути використані при розробці навчальних програм, підручників і навчальних посібників для молодших класів, що включають елементи підприємницької освіти. Вони також можуть стати корисними для педагогічних працівників під час підвищення кваліфікації або проведення семінарів та тренінгів по розвитку підприємницьких навичок у молодших школярів.

Апробація результатів дослідження здійснювалась під час щорічної студентської наукової конференції проведеної Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича, на факультеті педагогіки, психології та соціальної роботи 16-17 квітня 2024 року з представленням тез на тему: *«Підприємницька компетентність молодших школярів як психолого-педагогічний феномен»* (науковий керівник доц. Мафтин Л.В.).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Магістерське дослідження складається з анотації, змісту, вступу, двох розділів та підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи становить 77 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Підприємливість як інструмент модернізації системи початкової освіти в Україні

Протягом останніх десятиліть структурні зміни та ринкові реформи в Україні підкреслюють важливість подальшого розвитку підприємництва. Досягнення цієї мети потребує вирішення широкого кола соціальних та психолого-педагогічних завдань, серед яких важливе місце займає становлення підприємницької компетентності у молоді. Соціально-економічний розвиток країни потребує людей, які не лише вміють розпізнавати нові бізнес-можливості, а й володіють необхідними навичками для їх успішної реалізації. Підготовка молодших школярів до підприємницької діяльності є стратегічним завданням сучасної системи освіти, що відображено в нормативних документах, а саме в Концепції «Нової української школи» та в законі України «Про повну загальну середню освіту».

Так, аналізуючи перелік ключових компетентностей випускника важливе місце в Новій українській школі визначено саме підприємливість, оскільки формування цієї здатності є умовою для збереження України як держави, та основою економічного розвитку країни. Необхідність розвитку підприємницьких навичок у дітей та молоді закладена в основних стратегічних документах, серед яких і «Європа 2020», що ґрунтується на принципах: «Програма нових навичок і зайнятості», «Мобільна молодь» та «Союз інновацій». Ці документи стали відправною точкою для впровадження конкретних заходів у сфері підприємницької освіти.

Це питання актуальне в контексті швидких змін на ринку праці, де зростає потреба у підприємцях і фахівцях, здатних адаптуватися до нових економічних реалій. Розвиток підприємницької компетентності у молоді сприятиме створенню нових робочих місць, підвищенню конкурентоспроможності

країни та її економічному розвитку. У зв'язку з тим, що сучасна освіта має вирішальне значення для формування таких навичок, це питання є стратегічним для довгострокового розвитку України.

Наше дослідження доцільно розпочати з аналізу літератури, присвяченої питанням розвитку підприємницької компетентності молодших школярів як в Україні, так і за її межами. Вважаємо важливим об'єднати наукові праці в декілька груп. Перша група включає роботи зарубіжних дослідників, що обґрунтовують теоретичні підходи до формування підприємницької компетентності. Г. Вельш, Дж. Дірі, Р. Моборн, Г. Сміт та ін.

Наступну групу презентують роботи як зарубіжних, так і українських науковців, у яких розроблено методологічні основи розвитку підприємницької компетентності учнів середніх шкіл. Серед них такі дослідники, як Е. Бобінська, А. Гельбак, Г. Назаренко, Х. Нек, М. Товкало, Р. Шиян та інші.

В третій групі представлено онлайн-ресурси, такі як вебсайти неурядових організацій, а також платформи, що пропонують спеціальні освітні платформи, підручники та програми, які мають спрямування – формування підприємницької компетентності молодших школярів.

Четверта група об'єднує дослідження українських науковців, які досліджують питання підприємництва в країні. Серед них: Л. Дудник, Н. Васишлина, С. Дрига, В. Горьовий, Л. Козачок, А. Лоза, І. Павленко, О. Романовський, М. Ткаченко та інші. А формування підприємливості та ініціативності як ключової компетентності у навчальному процесі ЗЗСО досліджували Н. Куриш, Ю. Кузьменко, А.Довгань, І.Мазуркевич, І. Пронікова, С. Прищепа, І. Унгурян та ін.

Проаналізувавши нормативно-правову базу, констатуємо, що в Законі України: [14] «компетентнісний підхід ставить за мету формування нової генерації економічно грамотних, підприємливих громадян, відповідальних та конкурентоспроможних особистостей, інноваторів, здатних успішно діяти в динамічно й технологічно мінливому середовищі та приймати ефективні рішення». Відзначимо, що Державним стандартом описано, що

«підприємливість та підприємницькі навички визнаються як ключові компетентності, необхідні для розвитку особистості та досягнення успіху в сучасному світі. У Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти підприємливість визначена як одна з ключових компетентностей, яка повинна формуватися в учнів протягом всього навчального процесу. Також відзначається важливість навчання підприємницьких навичок у документах Європейського Союзу, що свідчить про їх значення для розвитку суспільства» [40].

Отже, аналіз досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних науковців свідчить про те, що формування підприємницької компетентності учнів закладів загальної середньої освіти стає дедалі важливішим питанням у наукових колах. При цьому основна увага дослідників здебільшого зосереджена на теоретичних аспектах або на вивченні специфіки розвитку підприємницьких навичок у молоді на різних етапах навчання.

Підприємливість як компетенція, що охоплює вміння розпізнавати можливості, брати на себе відповідальність, ухвалювати ризиковані рішення та шукати інноваційні шляхи вирішення проблем, стає все більш актуальною в контексті сучасної освіти. У швидко мінливому світі початкова освіта відіграє вирішальну роль у формуванні майбутніх підприємців та інноваторів. Особливо це стосується України, яка перебуває в процесі реформування системи освіти. Інтеграція підприємливості в навчальний процес є ключовим напрямком модернізації, оскільки вона сприяє розвитку компетентностей, необхідних для успіху в умовах нової економіки.

Підприємливість у сучасній освіті не обмежується лише економічними дисциплінами. Вона охоплює широкий спектр навичок, включно з критичним мисленням, інноваційним підходом, здатністю працювати в команді та приймати відповідальні рішення. Впровадження підприємницького мислення вже на етапі початкової школи сприяє формуванню ініціативності та здатності до самоорганізації. Здатність дітей розпізнавати можливості, працювати над проєктами та знаходити нестандартні рішення з раннього віку готує їх до

викликів майбутнього, де гнучкість і здатність до самореалізації є ключовими складовими успіху.

Україна активно реформує свою систему освіти, і одним із стратегічних напрямків є формування підприємницької компетентності у школярів. Це закладено в Концепції «Нової української школи», яка ставить за мету розвивати в учнів навички, необхідні для життя в сучасному світі. Замість зосередження на традиційному знаннєво-орієнтованому підході, нова реформа освіти в Україні робить акцент на компетентнісному навчанні, де підприємливість стає однією з основних компетенцій.

Важливою складовою процесу модернізації є не лише зміна змісту навчання, але й впровадження нових методів викладання. Одним із найбільш ефективних підходів для розвитку підприємливості у школярів є проєктно-орієнтоване навчання. Виконуючи проєкти, учні вчаться співпрацювати, брати на себе відповідальність, шукати інноваційні рішення, розвивати креативне мислення та впевненість у власних силах. Такий підхід забезпечує розвиток практичних навичок, які будуть корисними не лише в професійному житті, але й у повсякденних ситуаціях.

Іншим ефективним методом є ігрове навчання, де учні через гру вивчають основи підприємницької діяльності та економічної поведінки. Гра стимулює уяву, креативність та інноваційне мислення. Також важливо використовувати міжпредметні зв'язки. Наприклад, на уроках математики можна вивчати основи фінансової грамотності, а на уроках природознавства – вирішувати екологічні проблеми через підприємницький підхід. Це дозволяє учням бачити практичне застосування знань і відчувати їхню значущість.

Розвиток підприємливості у школярів з раннього віку не лише сприяє їхньому особистісному розвитку, але й формує нове покоління громадян, готових до активної участі у соціально-економічному житті країни. Підприємливість формує самостійність, відповідальність та здатність до самоуправління, що є ключовими складовими для успішного життя в сучасному світі. Учні, які засвоїли основи підприємливості ще у початковій

школі, стають більш гнучкими, відкритими до змін та здатними ухвалювати рішення в умовах невизначеності.

Таким чином, підприємливість як інструмент модернізації системи початкової освіти в Україні має значний потенціал. Вона сприяє підготовці учнів до сучасного світу, де вміння адаптуватися до нових умов і знаходити можливості для розвитку є основними навичками. Інтеграція підприємницького підходу в освітній процес робить учнів не лише конкурентоспроможними на ринку праці, але й успішними особистостями, здатними змінювати своє життя та життя суспільства на краще. Модернізація системи освіти через розвиток підприємливості стане фундаментом для побудови сильної та конкурентоспроможної економіки України в майбутньому.

1.2.Сутність та змістова характеристика поняття «підприємливість» як ключова компетентність

Проблема розвитку підприємницької компетентності стає все більш актуальною як на міжнародному, так і на національному рівнях. Аналіз наукових праць з питань підприємництва та формування підприємницької компетентності, досліджених в Україні, показує, що ці питання досліджуються в рамках різних наукових дисциплін.

Дослідження як закордонних, так і вітчизняних науковців свідчать, що формування підприємницької компетентності учнів початкових шкіл стає однією з важливих тем у науковому середовищі. Проте, в основному, увага приділяється лише теоретичним аспектам або вивченню особливостей розвитку цієї компетентності на різних етапах навчання.

На думку педагогів, розвиток підприємницької компетентності в учнів є одним із ключових результатів сучасної початкової освіти. Важливо зазначити, що 18 грудня 2006 року після тривалих обговорень представників освітніх установ країн ЄС було прийнято важливий документ — Рекомендації

Європарламенту та Ради Європи «Ключові компетентності для навчання впродовж життя (Європейські орієнтири)». Серед восьми ключових компетентностей, виділених Європарламентом, однією основоположних є підприємницька компетентність.

Історичний огляд показує, що різні дослідники надавали власні інтерпретації термінів «підприємець», «підприємство», «підприємливість», вкладаючи у них індивідуальне змістове наповнення.

У загальних рисах, підприємця характеризують такі якості, як:

- ✓ готовність ризикувати;
- ✓ наполегливість;
- ✓ гнучкість у підходах;
- ✓ енергійність;
- ✓ сильне почуття відповідальності;
- ✓ віра у власні сили;
- ✓ наявність хороших знань і здатність навчатися;
- ✓ вміння переконувати інших;
- ✓ високі комунікативні навички;
- ✓ управлінські здібності;
- ✓ ініціативність;
- ✓ здатність тверезо мислити у складних ситуаціях;
- ✓ сильне прагнення досягати поставлених цілей.

З огляду на ці характеристики, можна визначити підприємця як новатора, здатного брати на себе відповідальність та ініціативно діяти для того, щоб отримати прибуток, при цьому поєднувати особисту вигоду із суспільною користю.

Дослідниками [9; 13; 21; 27] доведено, що розвиток підприємницької компетентності пов'язують з такими категоріями, як «підприємець», та «підприємництво». Сьогодні в науково-педагогічній літературі поняття «підприємництво» визначають, як важливе явище, яке розглядається в межах різних галузей. Логічно, що цей феномен став об'єктом міждисциплінарних

досліджень. Через неоднозначність визначення суті підприємництва існує багато різних, іноді суперечливих дефініцій. Тому виникає необхідність дослідити витоки цього явища як соціально-економічної діяльності, адже, як стверджують науковці, поняття «підприємництво» з'явилося разом із розвитком ринкових відносин.

Підприємництво з давніх часів привертало увагу людства, і це не випадково. Філософський підхід до вивчення підприємницької діяльності можна знайти у працях давньогрецьких мислителів, які заклали основи розуміння цієї сфери. Платон, наприклад, розробив складну систему античного ідеалізму, підкреслюючи важливість взаємозв'язку між суспільством і вихованням людини, а також пов'язував це з формуванням особистості. Він вважав, що метою виховання є допомога людині у розвитку її природних здібностей і наполягав на тому, що кожен ремісник має займатися однією справою, здобуваючи за неї засоби для існування.

Інший видатний філософ, Аристотель, зробив більш глибокий внесок у розуміння підприємницької діяльності, називаючи її «мистецтвом здобуття багатства». Він стверджував, що люди мають займатися купівлею і продажем речей першої необхідності, а держава повинна стежити за тим, щоб економічні відносини гармоніювали з чеснотами життя. За його думкою, ринкова діяльність має бути організована так, щоб приносити благо суспільству.

У кінці XVII та на початку XVIII століття філософи і педагоги також активно досліджували економічні аспекти людської діяльності, зокрема питання економічної активності, яка тісно пов'язувалася з моральними та етичними принципами. Підприємництво розглядалося у культурному контексті, де важливими були моральність та чесність у веденні справ [4].

Англійський філософ-матеріаліст Томас Гоббс у своїй праці «Левіафан, або Матерія, форма і влада держави церковного і цивільного» не лише висловив свою позицію щодо підприємництва, але й пов'язав його з працею як важливою складовою державного управління. Він наголошував, що підприємницька діяльність через працю має соціальну цінність і потребує

підтримки, тому «необхідно сприяти розвитку різних ремесел, судноплавства, землеробства, рибальства та інших галузей промисловості».

Католицький священик Мартін Лютер також зробив свій внесок у розвиток підприємницького мислення серед молоді, пов'язавши освіту з такими основними інститутами соціалізації: державою, церквою і родиною. Він прагматично поєднував трудову діяльність, яку вважав важливою складовою людського порятунку, а економічну активність – частиною особистої поведінки. Лютер наголошував на необхідності підготовки молоді до конкретних професій, зазначаючи, що «хлопчики повинні вивчати торгівлю, а дівчатка займатися домашнім господарством».

Деякі науковці відзначають, що протягом тривалого часу термін «підприємництво» практично зник із економічної літератури. Такої позиції дотримується британський професор Марк Кассон, який зазначає, що «підприємництво – важлива, але несправедливо забута тема». Його думка ґрунтується на економічних дослідженнях, а підприємництво, за його словами, має зовсім іншу природу. Цю ідею підтримує професор Ентоні Гріббен, який вказує, що лише нещодавно почали розуміти, що підприємництво є «особливим видом діяльності, який підвищує ефективність роботи в різних професійних сферах, а розвиток підприємницьких навичок стає ключовим чинником успіху як у науці, так і в бізнесі» [4, с.147].

Австрійський дослідник Йозеф Шумпетер вважав підприємництво творчим процесом, який більше нагадує діяльність новатора. Він одним із перших ввів поняття інновацій у підприємстві, стверджуючи, що підприємництво сприяє «творчій руйнації» ринку та промисловості, що призводить до появи нових продуктів і бізнес-моделей. За його словами, така «творча руйнація» стимулює динамічний розвиток промисловості і сприяє довгостроковому економічному зростанню. Й. Шумпетер підкреслював, що підприємці не обов'язково повинні винаходити нові речі, а їхня основна функція полягає у виведенні інноваційних ідей на ринок [58].

Наприклад, якщо хтось планує вивести на ринок продукт, який вже існує,

йому слід додати інноваційний елемент, щоб випередити конкурентів. При цьому не потрібно бути генієм для створення креативних ідей. Концепція Йозефа Шумпетера і сьогодні є основоположною теорією підприємництва, яка поєднує економічні аспекти підприємницької діяльності з психологічним портретом підприємця. Він характеризував підприємництво як творчий процес.

У своїй праці «Теорія економічного розвитку» Й. Шумпетер розглядає підприємця як новатора і ключову фігуру економічної системи, чия функція полягає в реалізації нововведень, що є основою економічного зростання в капіталістичному суспільстві. Підприємці, за його словами, це ті, хто впроваджують нові економічні комбінації та є активними учасниками розвитку підприємницької діяльності [58].

Й. Шумпетер наголошував, що мотивація є «внутрішньою силою», яка сприяє досягненню підприємцем його особистих цілей, впливаючи на ухвалення рішень і прогнозування витрат на підприємстві. Мотиви слугують основними «засобами» для розвитку знань, навичок і вмінь, необхідних для досягнення успіху [58].

Й. Шумпетер також вніс важливі функціональні характеристики до розуміння підприємництва. Він наголошував на важливості інноваційного підходу та ініціативності, що сприяють впровадженню нових продуктів. Водночас Шумпетер не досліджував детально механізми активізації підприємницької діяльності чи секрети підприємницької майстерності.

Ю. А. Білова тлумачить «підприємницьку компетентність як інтегральну психологічну якість особистості, яка проявляється в мотивованій здатності до творчого пошуку та реалізації нових ідей та дає змогу вирішувати різноманітні проблеми в повсякденному, професійному, соціальному житті» [3, с. 15].

Науковець В. Коломієць зазначає, що «підприємницька компетентність – це необхідна якість сучасного учня, людини, яка потрібна в сучасних умовах ринкового суспільства, сучасної економіки, суспільних викликів та швидкій інтеграції в європейський суспільний простір. Методи формування

підприємницької компетентності є інноваційною основою, розробленою педагогами та роботодавцями. Це створює алгоритм формування в учнів підприємницької компетентності впродовж життя. Важлива характеристика підприємницької компетентності – це її трансверсальність, гнучкість та наскрізний характер відносно освіти та діяльності особистості. Формування підприємницької компетентності залежить від участі учня в активній діяльності, конструктивному спілкуванні» [18].

Наступним кроком у вивченні підприємництва стало дослідження особистих якостей, які сприяють розвитку підприємницької компетентності. Значний науковий внесок у цій сфері зробили такі вчені, як Рудольф Брокхаус і Пол Хоровіц, які аналізували особисті риси підприємців, що допомагають їм діяти ефективно. Їхній підхід відображений у сучасних освітніх програмах, спрямованих на розвиток підприємницьких навичок. Наприклад, організація «Make Your Mark» розробила модель якостей, що сприяють розвитку підприємництва серед школярів, серед яких сміливість, наполегливість, відкритість до нового та креативність.

Формування підприємливості у молодших школярів через розвиток таких якостей є ключовим для становлення їхньої підприємницької компетентності. Ось опис кожної з цих якостей і їхня роль у розвитку підприємницьких навичок:

Сміливість

Сміливість є фундаментальною рисою для підприємницької діяльності, адже вона означає готовність ризикувати і приймати виклики. Для молодших школярів ця якість проявляється у здатності приймати рішення в нових ситуаціях, брати на себе відповідальність і не боятися невдач. Вони вчаться не уникати труднощів, а розглядати їх як можливість для розвитку. В освітньому середовищі розвиток сміливості може відбуватися через активну участь у проєктах, рольових іграх, що дозволяють дітям діяти ініціативно і без страху перед помилками.

Наполегливість

Наполегливість є важливою складовою для досягнення успіху в будь-якій сфері, особливо у підприємництві. Вона означає вміння не здаватися перед труднощами, продовжувати працювати над вирішенням задач, навіть коли виникають невдачі. Для молодших школярів наполегливість допомагає виховати впевненість у власних силах і здатність доводити справи до кінця. Ця якість може формуватися через участь у довгострокових завданнях або проєктах, де потрібне поступове досягнення результатів.

Сприйнятливість

Сприйнятливість до нового — це здатність бути відкритим до знань, ідей і досвіду. Для молодших школярів це важливо, оскільки світ підприємництва постійно змінюється, і вміння пристосовуватися до нових обставин є критичним. Сприйнятливість розвиває здатність критично мислити, аналізувати нові ідеї і використовувати їх у практичній діяльності. У навчальному процесі цю якість можна розвивати через роботу з новими інформаційними джерелами, обговорення нових ідей і залучення дітей до обміну думками.

Креативність

Креативність — це здатність генерувати нові ідеї та шукати оригінальні рішення проблем. У підприємництві ця якість необхідна для створення інноваційних продуктів чи послуг. Для молодших школярів креативність означає вміння думати нестандартно, експериментувати і знаходити цікаві підходи до виконання завдань. Її можна розвивати через творчі заняття, проєкти, що передбачають пошук нестандартних рішень, а також заохочення дітей до самостійного мислення та розробки власних ідей.

Розвиток цих чотирьох якостей формує підприємницьку компетентність у молодших школярів, допомагаючи їм стати більш ініціативними, відповідальними та відкритими до нових можливостей. Це сприяє їхньому успішному входженню у світ підприємницької діяльності в майбутньому.

Інші освітні програми додають до переліку якостей, пов'язаних з підприємливістю, свої унікальні варіанти, підтверджуючи тим самим, що

більш широкий набір характеристик дозволяє краще зрозуміти багатогранність цього явища. В дослідженнях українських та іноземних експертів згадуються такі компоненти:

Цілеспрямованість

Ця якість визначає здатність людини ставити перед собою чіткі цілі та наполегливо їх досягати. Для підприємця це є одним із ключових факторів успіху, адже він повинен знати, до чого прагне, і працювати над досягненням своїх цілей, незважаючи на перешкоди. Цілеспрямованість допомагає не відволікатися на другорядні завдання та утримувати фокус на головному.

Ініціативність

Ініціативність характеризується активною участю в процесах, здатністю виявляти нові можливості й діяти без зовнішніх впливів. Для підприємця це означає вміння брати на себе відповідальність за нові проєкти, шукати інноваційні рішення та швидко реагувати на зміни на ринку. Ініціативність дозволяє знаходити нові ідеї для бізнесу і перетворювати їх на успішні проєкти.

Рішучість

Рішучість — це здатність ухвалювати швидкі та зважені рішення, навіть у ситуаціях невизначеності. Підприємець часто стикається з необхідністю ухвалювати складні рішення в умовах обмеженого часу і ресурсів. Важливість рішучості полягає у здатності не боятися ризикувати, брати на себе відповідальність за наслідки своїх рішень і рухатися вперед.

Самостійність

Самостійність означає здатність діяти незалежно, не очікуючи постійної підтримки чи настанов. Для підприємця це критично важливо, оскільки він часто змушений ухвалювати рішення і вирішувати проблеми без допомоги інших. Самостійність сприяє розвитку лідерських якостей і відповідальності за успіх власної справи.

Відповідальність

Відповідальність — це здатність нести наслідки за свої дії, рішення і

результати. Для підприємця важливо розуміти, що кожне рішення впливає на бізнес, працівників і клієнтів. Відповідальна людина чітко усвідомлює свої зобов'язання і працює над їх виконанням з належною віддачею. Це допомагає будувати надійну репутацію та взаємини.

Готовність до ризику

Підприємництво завжди пов'язане з певним рівнем ризику, тому готовність до ризику є важливою складовою підприємницької компетентності. Це вміння аналізувати можливі ризики та усвідомлювати, що успіх часто приходить через невдачі і помилки. Готовність до ризику допомагає підприємцю бути гнучким і відкритим до нових можливостей.

Новаторство

Новаторство полягає в здатності створювати нові ідеї, продукти або способи виконання завдань. Підприємливі люди часто шукають інноваційні рішення для поліпшення бізнес-процесів або створення унікальних пропозицій для ринку. Новаторство дозволяє компаніям бути конкурентоспроможними і досягати успіху завдяки постійним змінам і вдосконаленням.

Сила волі

Сила волі — це здатність долати труднощі, не здаватися при виникненні проблем і зберігати мотивацію навіть у складних обставинах. Підприємці часто стикаються з перешкодами, тому ця якість допомагає їм продовжувати рух вперед, незважаючи на невдачі чи труднощі. Сила волі сприяє тривалому успіху, оскільки вона допомагає долати тимчасові труднощі і досягати поставлених цілей.

Розвиток цих компонентів підприємливості сприяє формуванню комплексної компетентності, яка дозволяє ефективно діяти в умовах ринку, реагувати на виклики, створювати нові можливості та досягати успіху в будь-якій сфері діяльності. Деякі риси, такі як потреба в досягненнях, притаманні багатьом підприємцям, проте в інших аспектах вони можуть суттєво відрізнятися. Інші дослідники справедливо зазначають, що багато людей

володіють характеристиками підприємців, але не займаються підприємництвом, і навпаки — іноді успіху досягають ті, хто має лише мінімальний набір підприємницьких якостей, виділених вченими.

З цієї причини деякі науковці звернули увагу на дослідження мотиваційної сфери підприємців.

Й. Шумпетером були здійснені перші спроби, які характеризують мотиви підприємця, але особливості мотиваційної сфери підприємливих людей були виявлені науковцем Д. МакКлелландом, який вважав, що основною психологічною рисою підприємців є високий рівень мотивації досягнення, що виявляється у «змаганні з певними наявними стандартами». Саме тому, особистість із високим рівнем мотивації досягнення є більш успішною та раціональною в бізнесі [58].

Для того, щоб визначити високий рівень мотивації Н.Бахмат увела поняття «самоефективність», науковець вказує на те, що успіх особи значною мірою залежать від її впевненості в своїх здатностях і ймовірності досягнення своїх дій. За словами цього науковця, основою підприємливості школяра є надія на перемогу і потреба в її досягненні. «Індивіди, які орієнтовані на досягнення в роботі, зазвичай є активними та ініціативними; коли вони стикаються з перешкодами, вони шукають шляхи їх подолання, а їхня продуктивність і активність менше залежать від зовнішнього контролю. Такі особи виявляють наполегливість у досягненні цілей та схильність планувати своє майбутнє на тривалий термін» [2].

Таким чином, високий рівень мотивації тісно пов'язаний із підприємливістю, вказуючи на те, що підприємлива особистість відрізняється високим рівнем саморегуляції, здатністю приймати рішення та контролювати їх реалізацію, а також самостійно встановлювати цілі.

Отже, підприємлива особистість — це упевнена в своїх силах людина з певним ступенем мотивації, спрямованої на самореалізацію та саморозвиток. Вона також має сформований підприємницький світогляд, основою якого є певні цінності, такі як успіх, володіння приватною власністю, репутація,

економічна свобода та професіоналізм. Такі цінності формують загальний контекст, який позначається на стратегії поведінки, прийнятті рішень і роботі над самовдосконаленням.

Розглядаючи науково-методичний аспект даного поняття, варто зазначити, що в літературі підприємливість аналізується, зокрема, через призму особистісних характеристик індивіда та його здатності управляти роботою команди або колективу. На жаль, в українських наукових джерелах тема підприємництва та підприємливості залишалася фактично не дослідженою до 90-х років XX століття [19].

Однак, у сучасних умовах, коли конкуренція на ринку праці зростає, одним із ключових завдань української шкільної освіти стає розвиток підприємницької компетентності учнів. Досвід країн, де англomовні західні культури цінують підприємливість як важливу якість, яку необхідно розвивати, зокрема в системі освіти, становить особливий інтерес.

Зарубіжні вчені трактують підприємливість як ключову компетентність та визначають її як «здатність перетворювати ідеї в дії». Цей процес включає в себе творчий потенціал, інновації, готовність до ризику, а також навички планування і управління проектами для досягнення поставлених цілей. Відповідно, навчання учнів підприємливості повинно сприяти розвитку соціальних навичок, умінь роботи в команді, креативного підходу до вирішення проблем, здатності виявляти можливості, формуванню навичок продажу товарів чи послуг, проведення інтерв'ю та презентацій, налагодженню співпраці, умінням орієнтуватися в бюрократичних процесах, а також знанню місцевих культурних норм і їхнього впливу на бізнес [55].

Співтовариство із підприємницькою освітою підкреслює, що навчання підприємництву не лише навчає школярів основам ведення бізнесу. Це також сприяє розвитку творчого мислення, формуванню впевненості у собі та розширенню прав і можливостей через підприємницьку освіту. Школярі вчаться створювати бізнес, при цьому водночас отримують знання про те, як ідентифікувати можливості в житті, втілювати їх у реальність, генеруючи нові

ідеї, знаходити необхідні ресурси та розвивати власне підприємництво. Таким чином, підприємницька освіта не лише надає знання і навички у бізнес-сфері, але й формує цінності, переконання та стосунки, спрямовані на те, щоб школярі розглядали підприємництво як альтернативу безробіттю.

Сьогодні в освітніх системах багатьох країн, для розвитку підприємницької компетентності використовується компетентнісний підхід, який ґрунтується на отриманні конкретних компетенцій. Одним з основоположників досліджень у цій сфері є Д. МакКлелланд, а його концепцію продовжили Л. Спенсер і С. Спенсер, які визначають «компетентність» як комбінацію здібностей, знань і досвіду, що дозволяє особі досягати успіху [52].

Сучасна українська педагогічна теорія досліджує компетентність у навчанні як результат засвоєння освітніх стандартів, умінь і навичок, які формуються не тільки в процесі вивчення предметів, а й під впливом зовнішнього середовища та неформальної освіти. Цей підхід до результатів навчання застосовується в освітніх системах не лише європейських країн, а й України. Останніми роками питання компетентісно орієнтованої освіти активно обговорюються міжнародними компаніями, такими як ПРООН, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та ін. Організація економічного розвитку та співробітництва, Рада Європи та Міжнародний департамент стандартів, які підсумували досягнення науковців у цій галузі [42].

Простежимо поняття «компетентність» у контексті становлення підприємництва. У загальному сенсі, «компетентність визначається як активна, самостійно реалізована здатність, що базується на значущих для особистості знаннях, навчальному та життєвому досвіді, цінностях і схильностях, які формуються через самостійну пізнавальну діяльність у рамках освітньої практики».

За формулюванням, поданим у Програмі розвитку ООН у межах проекту «Освітня політика та освіта “рівний-рівному”», ключова компетентність – це об’єктивна категорія, що фіксує суспільно визначений комплекс певного рівня

знань, умінь, навичок, ставлень, які можна застосувати у сфері діяльності людини [40]. Відповідно до Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європи № 2006/962/В від 18 грудня 2006 р. щодо ключових компетентностей у процесі навчання впродовж життя – це «...індивідуальні, міжособистісні та міжкультурні компетентності та будь-які форми поведінки, що готують людину до результативної та конструктивної участі в громадському та професійному житті» [42]. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти визначає ключову компетентність як спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що надає можливість ефективно діяти у різних сферах життєдіяльності» [40]

І. Унгурян, Н.Куриш переконують, що «ключові компетентності мають однаково важливу значущість, оскільки кожна з них може підготувати до успішного життя в інтелектуальному суспільстві. Впровадження поняття ключових компетентностей дозволяє розв'язувати розповсюджену проблему, коли учні можуть добре опанувати набір теоретичних знань, але зазнають значних труднощів у практичній діяльності, що вимагає використання отриманих знань для розв'язання конкретних завдань або проблемних ситуацій. Сфери перелічених компетентностей частково взаємопов'язані» [54].

Набуття компетентності, по суті, ґрунтується на практичному досвіді учня. Цю думку підтримують багато американських фахівців, спираючись на досягнення теорії навчання (Ж. Піаже, Р. Бруннер). «Розвиток компетентності залежить від активності учнів. На основі узагальнення різних тлумачень поняття в сучасній американській педагогічній науці, його можна розглядати по-різному. Зокрема:

1) це не просто володіння знаннями (в таких випадках зазвичай йдеться про ерудицію), а радше потенційна готовність розв'язувати завдання зі знанням справи;

2) це поглиблене вивчення, стан адекватного виконання завдання та здатність до його актуального виконання;

3) це гнучкість знань, адаптивність методів і критичність мислення;

4) це знання, вміння, обізнаність, готовність і досвід». За словами американських дослідників, знання управлінської діяльності та досвід їх застосування становлять суть підприємницької компетентності, тобто сукупність навичок, що сприяють успішному розвитку нового бізнесу.

Отже, в найзагальніших рисах, компетентність — це сукупність знань, умінь і навичок, якими володіє особа, а також особистісних якостей і наявного досвіду.

У наукових дослідженнях українських учених Н.Кінах О. Овчарук, Н. Морзе, Н. Балик детально розглянуто комплекс компетенцій, що складають підприємницьку компетентність. Вони стверджують, що «підприємницька компетентність є синтезом особистих якостей, умінь і знань, що відображає цілісний феномен підприємництва». Вчені виділяють «6 основних ключових підприємницької компетентності [16; 31; 26]:

Маркетингові компетенції, які охоплюють визначення ринкових можливостей, аналіз конкурентного середовища та виявлення потенційних загроз, ґрунтуючись на розумінні ринку та механізмів його змін.

Міжособистісні компетенції, що передбачають здатність до співпраці, встановлення довірливих відносин, створення мережі ділових контактів і вміння переконувати; до них також належать добре розвинені комунікативні та міжособистісні навички.

Концептуальні компетенції, які визначають процес прийняття рішень, пошуку інформації та роботи з нею, оцінки ризиків, а також сприяють прояву креативності та творчого підходу.

Організаційні компетенції, пов'язані з функціями підприємця під час створення та управління фірмою.

Організаторські компетенції, що передбачають здатність мотивувати персонал, здійснювати моніторинг роботи, працювати в команді та підбирати потрібних людей, які можуть компенсувати недоліки знань або досвіду власника фірми.

Стратегічні компетенції, які мають зв'язок із прогностичними здібностями та різними формами планування підприємницької діяльності» [16; 31; 26].

У педагогічній літературі поняття «підприємницька компетентність» стосується здобуття учнями різносторонніх знань про створення та розширення підприємств, розвитку вмінь та досвіду в бізнесі, а також забезпечення можливостей для працевлаштування та самореалізації. Підприємницька компетентність проявляється в умінні перевтілювати ідеї в дії та включати при цьому інноваційність, творчість, готовність до ризику та здатність планувати і керувати проектами для досягнення конкретних цілей. Підприємливість часто розглядається як якість, що полягає у здатності втілювати можливості та ідеї в цінність для інших. Сформована цінність може бути культурною, фінансовою або соціальною, самостійно від контексту чи сфери діяльності, включаючи приватний, публічний та інші сектори, а також їх комбінації [33].

Це визначення охоплює різні види підприємництва, зокрема внутрішньо-організаційне підприємництво, яке відбувається в організації та спрямоване на пошук нетрадиційних рішень для нерозв'язаних педагогічних проблем і часто пов'язано з інноваціями, що поліпшують життя людей через соціальні зміни; «зелене» підприємництво, яке впливає на навколишнє середовище та підтримує перехід до безпечного майбутнього; а також підприємництво в сфері інформаційних технологій, що використовує нові цифрові технології, такі як соціальні мережі, великі дані та мобільні рішення для вдосконалення бізнес-операцій, створення нових бізнес-моделей і покращення взаємодії зі споживачами та зацікавленими сторонами.

Українські дослідники провели аналіз цього педагогічного явища, враховуючи сучасні суспільні реалії. Дослідниця Ю. Білова визначає підприємницьку компетентність як здатність особистості ефективно організовувати власну та колективну підприємницьку діяльність. Вона вважає, що людина з підприємницькою компетентністю здатна впроваджувати

інновації в економічне життя суспільства, оптимально поєднувати ресурси у виробництві та ризикувати для досягнення своїх цілей. Успішна підприємницька діяльність вимагає вмінь самоорганізації, особистісних і ділових якостей підприємця, а також ефективного управління бізнесом. Серед важливих навичок також виокремлюються лідерство, здатність працювати в команді, вирішення конфліктів, прийняття рішень в умовах невизначеності та мотивація працівників [3].

О.Макарук підкреслює, що розвиток підприємницької компетентності є закономірною зміною, яка призводить до набуття нового якісного стану, завдяки своєчасному використанню теоретичних і практичних знань під час навчання у закладах вищої освіти, на виробництві або в економічному середовищі [23].

Науковці Н. Балик та Н. Морзе, вивчаючи розвиток підприємницької компетентності, переконані, що це психологічна інтегральна риса особистості школяра, здатна до реалізації інноваційних ідей та мотивованого творчого пошуку, а також вирішення різноманітних проблем у повсякденному житті. Вони також створили модель розвитку підприємницьких компетентностей у фахівців з інформатики, яку тестували в освітньому процесі [26].

М. Ляшенко вважає, що підприємницька компетентність охоплює знання, навички і вміння, пов'язані з основами підприємництва у професійній діяльності, а також здатність комерціалізувати наукові здобутки в певних галузях економіки, готовність до створення власного бізнесу, критичне осмислення інформації і творчий підхід до справи.

На думку О. Ліскович, «підприємницька компетентність – це здатність до творчого пошуку, генерації та реалізації нових ідей, успішного вирішення проблем у різних сферах життєдіяльності, а також уміння аналізувати та об'єктивно оцінювати свої професійні можливості з урахуванням сучасних потреб ринку, дотримуючи норму та етику трудових відносин».

Науковець В.Жидінська вважає, що формування підприємницької компетентності у молодших школярів передбачає набуття знань з

підприємництва та аналізу господарської діяльності, уміння проводити міні-маркетингові дослідження, а також можливість порівнювати економічні інтереси та свої потреби з потребами інших та доступними матеріальними, природними і трудовими ресурсами. Учні повинні бути готові до ведення власної підприємницької діяльності, оцінювати й складати бізнес-проекти, приймати економічно обгрунтовані рішення в умовах динамічного середовища, а також аналізувати і оцінювати свої професійні можливості в контексті вимог ринку праці [13].

Г.Назаренко, характеризуючи підприємницьку діяльність у підготовці учнів, підкреслює, що основними ознаками готовності учнів до підприємницької діяльності є самостійність, незалежність та творче ставлення до вирішення виробничих проблем, що супроводжуються відповідальністю та ризиком. Новаторство і творчість, засновані на науковому підході, забезпечують успіх у цій сфері. Формування підприємницької здатності також пов'язане зі стабільним уявленням про майбутню кар'єру і професійний успіх, а також з ефективним використанням ресурсів та реалізацією продукції [28].

Науковець В.Руденко акцентує увагу на тому, що основою підготовки підприємця є розвиток підприємницької компетентності, до якої належать ключові вміння, такі як легалізація бізнесу, розробка бізнес-плану, дослідження ринку для вивчення товарів чи послуг, а також уміння презентувати себе як підприємця та свої досягнення. Крім того, важливими є комунікативні навички, ведення переговорів, здатність переконувати, захищати власну позицію і просувати товари і послуги, а також вміння використовувати новітні технології та досягнення науково-технічного прогресу [46].

С.Телепов вважає, що «формування підприємливості учнів у навчальному процесі відбувається шляхом розкриття їх особистісного потенціалу та забезпечення такої трансформації, щоб учень став самостійним суб'єктом, здатним досягати поставлених цілей. Це вимагає пошуку нових підходів до організації навчальної праці. Простий виконавець запропонованих функцій не

може стати успішним підприємцем, оскільки справжній підприємець досліджує власні ідеї та реалізує їх на практиці». Така особа повинна визначити межі своїх можливостей, бути готовою до ризику і наслідків своїх дій, а також мати впевненість у своїх силах і сприймати невизначеність як можливість для творчості. Дослідник підкреслює, що під час формування підприємницької компетентності у талановитих підлітків важливо максимально використовувати педагогічний потенціал [51].

Науковець А.Гельбак визначає підприємницьку компетентність як «комплекс ділових і особистих якостей, знань, навичок та певної моделі поведінки, які допомагають успішно вирішувати різноманітні завдання та досягати високих результатів. Предмети гуманітарного циклу надають вчителям можливість формувати цю компетентність через зміст, форми та види діяльності». Наприклад, на уроках української літератури важливо фокусувати увагу учнів на творах, що містять підприємницький контекст, аналізуючи вчинки героїв, які ілюструють моральні аспекти підприємливості, лідерські якості та вміння приймати відповідальні рішення [7].

При характеристиці терміну «підприємницька компетентність» слід зазначити, що це означає здатність особи реалізовувати свої ідеї. Ця компетентність включає креативність, уміння раціонально ризикувати, прагнення до інновацій, а також можливість планувати і здійснювати різні заходи. Вона є важливою не лише в особистому, але й у професійному житті, оскільки допомагає розуміти контекст завдань і використовувати можливості. Підприємницька компетентність також пов'язана з усвідомленням етичних цінностей та їх ефективним управлінням [6, с.628].

Отже, підприємливість як компетентність охоплює всі сфери людської діяльності. Вона дозволяє громадянам дбати про свій розвиток, активно долучатися до суспільства, виходити на ринок праці як самозайняті особи або наймані працівники, а також створювати власний бізнес чи підвищувати ефективність існуючих підприємств, які мають культурне, соціальне або комерційне спрямування.

Таким чином, вважаємо, що підприємливість - це багатогранна якість, яка стає ключем до інтеграції особистості в економічне та соціальне життя країни. Вважаємо, що ділові та особисті якості, світогляд та стиль мислення формують стратегії, способи діяльності та поведінку майбутніх підприємців, які відрізняються від діяльності інших економічних суб'єктів. Саме це допомагає школярам здобувати здатність діяти впевнено і нести відповідальність, навчаючись як на успіхах, так і на помилках, відмовляючись від шаблонів та прагнучи до інновацій, що дозволяє досягати поставлених цілей.

1.3. Специфіка формування у молодших школярів підприємницької компетентності

У сучасному суспільстві, яке характеризується швидкими змінами та динамічним розвитком економіки, важливість формування підприємницької компетентності серед молоді зростає. Підприємницька компетентність охоплює широкий спектр навичок, знань і вмінь, необхідних для успішної діяльності в бізнесі, а також для реалізації ідей і проектів у різних сферах. Формування цих компетентностей у молодших школярів має свої специфічні особливості, які потрібно враховувати в освітньому процесі.

Під розвитком підприємницької компетентності розуміємо процес і результат освіти, що передбачає критичне осмислення і використання різноманітної інформації, співвіднесення своїх потреб та економічних інтересів із сучасними вимогами ринку, а також здатність успішно вирішувати проблеми в різних сферах життєдіяльності.

Зростаюча потреба в людях, здатних працювати в умовах нестабільного ринку, володіти гнучкими навичками та адаптуватися до змін, робить підприємливість важливою складовою сучасної освіти. Крім того, підприємницька компетентність сприяє розвитку самостійності, ініціативності, критичного мислення та креативності, що необхідні не лише для ведення бізнесу, але й для активної участі в житті суспільства.

На основі вивчення українських і зарубіжних наукових джерел у нашому дослідженні ми розглядаємо підприємницьку компетентність як поєднання знань, умінь і навичок, необхідних для ведення підприємницької діяльності, а також здатність втілювати творчі ідеї з метою самореалізації, отримання прибутку і уникнення безробіття.

Під розвитком підприємницької компетентності розуміють процес та результати освіти, які включають оволодіння школярами знаннями і навичками щодо розширення та створення міні бізнесу, уміннями критично усвідомлювати інформацію, здатністю порівнювати потреби з вимогами сучасного ринку, а також вмінням успішно вирішувати різноманітні проблеми. Наявність творчого підходу, лідерських якостей сприяє успішному працевлаштуванню та приносить користь в економічному процвітанні країни.

Формування підприємницьких навичок в учнів початкових класів також має соціальну значущість, оскільки допомагає дітям усвідомити важливість відповідального ставлення до фінансових ресурсів, самостійного прийняття рішень та вміння співпрацювати з іншими. Ці навички формують основу для подальшого професійного і особистого розвитку, створюючи можливості для самореалізації в різних сферах життя [12, с.49].

Перш за все, слід зазначити, що підприємницька компетентність у молодших школярів включає в себе такі елементи, як ініціативність, креативність, здатність до критичного мислення, навички комунікації та співпраці. У віці молодших школярів діти активно формують уявлення про навколишній світ, і саме в цей період важливо закладати основи підприємницького мислення.

Дослідження показують, що діти, які беруть участь у діяльності, пов'язаній з підприємництвом, здатні швидше адаптуватися до змін і проявляти більше креативності у вирішенні проблем.

Однією з основних специфік формування підприємницької компетентності у молодших школярів є використання активних методів навчання. Це можуть бути проектні роботи, ігрові форми навчання, а також

симуляційні ігри, які дозволяють учням на практиці застосовувати отримані знання. Такі методи не лише сприяють засвоєнню теоретичних аспектів підприємництва, але й формують практичні навички, необхідні для успішної діяльності. Через ігрові елементи учні можуть відчувати себе в ролі підприємців, що стимулює їхню мотивацію та інтерес до предмета.

Іншою важливою складовою є колективна діяльність. Робота в групах сприяє розвитку навичок співпраці та комунікації, які є необхідними для успішної підприємницької діяльності. У процесі спільного виконання завдань учні вчаться слухати один одного, обмінюватися ідеями, знаходити компроміси і разом досягати поставлених цілей. Це формує в них відчуття відповідальності не лише за себе, але й за результати спільної роботи.

Крім того, важливим аспектом є залучення до навчального процесу батьків і громади. Співпраця з батьками може бути реалізована через організацію різноманітних заходів, таких як ярмарки і виставки, на яких учні можуть представити свої проекти та ідеї. Це не тільки сприяє розвитку підприємницької компетентності, а й зміцнює зв'язок між школою та родинами учнів [10].

Формування підприємницької компетентності у молодших школярів також передбачає врахування індивідуальних особливостей учнів. Кожна дитина має свої інтереси, здібності та темп навчання, тому важливо адаптувати навчальні матеріали та методи до потреб кожного учня. Індивідуалізація навчання сприяє більш глибокому засвоєнню знань і формуванню навичок, а також підвищує мотивацію учнів до навчання.

Важливим аспектом формування підприємницької компетентності є також розвиток критичного мислення. Учні повинні навчитися аналізувати інформацію, оцінювати ризики і приймати обґрунтовані рішення. Це можливо реалізувати через різноманітні дискусії, дебати та аналітичні завдання, які стимулюють учнів до активного мислення і формування власної точки зору.

Значну роль у формуванні підприємницької компетентності відіграє навчальна програма. Вона повинна бути інтегрована у всі предмети, а не

обмежуватися лише економічними дисциплінами. Наприклад, уроки природознавства можуть включати елементи екологічного підприємництва, а уроки мистецтв можуть стимулювати творчий підхід до створення бізнес-ідей. Таке міждисциплінарне навчання допомагає учням усвідомити, що підприємництво може бути успішним у будь-якій сфері діяльності.

Оскільки формування підприємницької компетентності є процесом тривалим і поступовим, важливо також забезпечити систематичний підхід до навчання. Це передбачає регулярне повторення і вдосконалення отриманих знань і навичок, а також підтримку учнів у їхніх підприємницьких ініціативах. Вчителі повинні стати наставниками для учнів, сприяючи основу їхньому розвитку і підтримуючи їх у досягненні цілей.

Необхідно також враховувати роль сучасних технологій у формуванні підприємницької компетентності. Використання цифрових інструментів і ресурсів може значно розширити можливості навчання. Наприклад, учні можуть створювати власні вебсайти, вести блоги або використовувати соціальні мережі для просування своїх бізнес-ідей. Це не тільки розвиває їхні підприємницькі навички, але й готує до роботи в сучасному цифровому середовищі.

Тобто, можемо констатувати, що формування підприємницької компетентності у молодших школярів є складним і багатогранним процесом, що потребує комплексного підходу. Використання активних методів навчання, залучення батьків і громади, врахування індивідуальних особливостей учнів та розвиток критичного мислення — усе це є важливими складовими успішного навчального процесу.

Створення сприятливих умов для розвитку підприємницьких навичок у початковій школі сприятиме формуванню активних, відповідальних і підприємливих особистостей, готових до викликів сучасного світу.

Таким чином, підготовка молодих людей до підприємницької діяльності вимагає нових підходів у навчанні, які включатимуть не лише теоретичні знання, але й практичні навички, що допоможуть учням реалізувати свої

потенційні можливості та стати успішними в майбутньому.

Висновки до першого розділу

У результаті аналізу українських та зарубіжних наукових досліджень, присвячених розвитку підприємницької компетентності учнів, встановлено, що ця компетентність розглядається у різних навчальних дисциплінах, проте найбільш глибоко досліджується в контексті бізнесу. Дослідження зосереджуються на таких аспектах формування підприємницької компетентності, як засвоєння економічних концепцій, вирішення підприємницьких проблем, розвиток креативності, формування підприємницького світогляду, навчання відповідальності, лідерства, ділового спілкування, командної роботи, а також виховання ініціативності та активної життєвої позиції.

У роботі здійснено аналіз особистісних якостей, що сприяють формуванню підприємницької компетентності, визначено комплекс характеристик, притаманних майбутнім підприємцям.

Пошук інноваційних підходів до визначення підприємливості дав підстави стверджувати, що немає універсального набору якостей для характеристики підприємливості, що підкреслює важливість вивчення мотиваційної сфери підприємців як рушійної сили їхньої діяльності. Розглянуто психолого-педагогічний аспект підприємливості та застосування компетентісного підходу в контексті розвитку підприємництва в закладах освіти.

Аналіз педагогічного феномена у працях українських та зарубіжних дослідників дозволив сформулювати узагальнене трактування поняття «підприємницька компетентність», яке охоплює поєднання знань, умінь і навичок, необхідних для практичного досвіду, а також здатності втілювати творчі ідеї в життя з метою самореалізації.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

2.1. Констатувальне дослідження рівня сформованості в молодших школярів підприємницької компетентності

У сучасному світі підприємницька компетентність стає все більш важливою для молоді, оскільки вона сприяє розвитку критичного мислення, креативності, здатності до прийняття рішень і адаптації до швидко мінливих умов. В Україні, у контексті реформування освітньої системи, особливу увагу приділяють формуванню підприємливості серед учнів початкових класів. Дослідження рівня сформованості в молодших школярів підприємницької компетентності було проведено з метою визначення поточного рівня розвитку підприємницької компетентності серед учнів початкових класів. Констатувальний етап експерименту передбачав збір даних про наявні знання, навички та готовність учнів до прояву підприємливості, а також оцінку факторів, що впливають на розвиток цієї компетентності.

Для проведення дослідження було залучено учнів 1-4 класів кількох шкіл міста Чернівці. Так, під час проходження професійно-педагогічної та організаційно-методичної практики впроваджували результати констатувального етапу експерименту в таких закладах: Чернівецькій гімназії №17 Чернівецької міської ради, Чернівецькій гімназії №1 «Вектор» Чернівецької міської ради та Чернівецькій загальноосвітній школі I-III ступенів № 30 Чернівецької міської ради.

В експерименті прийняло участь 40 вчителів (12+12+16 вчителів зазначених закладів) та 85 учнів шкіл міста Чернівці.

Для реалізації дослідження було застосовано кілька методів, які дозволили комплексно оцінити рівень підприємницької компетентності учнів початкової школи:

Анкетування учнів: Розроблено анкету, що включала запитання щодо знань і навичок, пов'язаних із підприємництвом, таких як ініціативність, креативність, здатність працювати в команді, готовність до ризику та вміння планувати.

Спостереження за навчальною діяльністю: Протягом навчального року ми проводили спостереження за учнями під час виконання різних навчальних завдань, зокрема проєктів та групових робіт.

Бесіди з учителями: Вчителі були залучені до бесід, під час яких обговорювалися питання реалізації підприємницької компетентності, наявні методичні підходи та перешкоди у навчальному процесі.

Констатувальний етап експерименту має на меті з'ясувати наявний рівень знань, навичок і готовності учнів початкової школи до прояву підприємливості. На цьому етапі проводилися діагностика актуального стану, яка включала різні форми спостережень, тестування, анкетування та інші методи збору даних. Основним завданням дослідження було отримання об'єктивної картини освітньої діяльності, щоб надалі мати можливість коригувати методику навчання молодших школярів з метою формування підприємницької компетентності.

Під час констатувального етапу експерименту проводилися і опитування учнів з метою визначення їхнього розуміння основних понять підприємливості, таких як ініціатива, креативність, ризик, відповідальність, а також здатності до командної роботи. Вивчалось питання наскільки діти готові самостійно розпочинати проєкти та вирішувати нестандартні завдання. В додатках представлені тести на вивчення мотивації молодшого школяра до навчання в школі та методика «До якого типу професій ви схильні» (див. додаток А, Б).

При проведенні дослідження ми отримали такі результати за категоріями: знання – 45% учнів показали базовий рівень розуміння понять підприємливості, навички – 55% виявили здатність до планування та прийняття рішень, готовність – лише 30% продемонстрували готовність брати

на себе відповідальність за реалізацію власних ініціатив. Цифрові показники надають змогу зробити висновки про необхідність поглиблення теоретичних знань і розвитку практичних навичок у сфері підприємливості серед учнів початкової школи.

Завдяки зібраним даним можна краще зрозуміти слабкі місця в підготовці учнів та скорегувати подальші етапи навчання, орієнтуючись на розв'язання конкретних проблем, виявлених на констатувальному етапі.

Також варто зазначити, що констатувальний етап експерименту дозволив оцінити середовище, в якому перебувають учні, і те, як воно впливає на їхні підприємницькі здібності. Зокрема, проводився аналіз зовнішніх чинників, таких як підтримка з боку вчителів та батьків, доступ до відповідних ресурсів, а також наявність у навчальних програмах елементів, які стимулюють ініціативність та підприємливе мислення.

Для глибшого розуміння рівня готовності до підприємливості важливо проводити спостереження за учнями в реальних ситуаціях, які потребують прояву ініціативи. Наприклад, ми організувати прості проєктні завдання, які вимагали від дітей планування дій, розподілу ролей у команді або прийняття рішень щодо досягнення мети. У такому форматі ми кількісно оцінили їхню активність, гнучкість і здатність до співпраці.

Результати цього етапу дають змогу сформувати повний профіль кожного учня, відобразити його сильні та слабкі сторони у підприємницькій діяльності. Наприклад, ми виокремили групи учнів, які демонструють високий рівень ініціативності це: 20%, середній рівень – 50%, і ті, що потребують значної підтримки – 30%. Такий розподіл допоміг адаптувати підходи до навчання відповідно до індивідуальних потреб молодших школярів.

Зібрані показники дозволили виявити тенденції та труднощі між рівнем підготовленості учнів і факторами, такими як навчальний досвід, інтерес до підприємництва та особисті характеристики учнів. Наприклад, учні, що виявляють більший інтерес до творчих завдань, були більш схильними до прояву підприємливості, і такі дані дозволять вчителям краще інтегрувати

підприємницькі елементи в навчальний процес, зокрема через проєктні або ігрові форми роботи.

Констатувальний етап став відправною точкою для розробки подальших освітніх інтервенцій, оскільки він чітко окреслює поточний стан справ і допомагає визначити найбільш ефективні шляхи підвищення підприємницької компетентності учнів.

Також результати констатувального етапу дослідження показали, що більшість молодших школярів виявляють певний рівень підприємливості, зокрема здатність до творчого вирішення завдань та бажання брати ініціативу в навчальному процесі. Проте, як свідчать дані, рівень сформованості підприємницької компетентності варіюється залежно від кількох факторів. По-перше, учні, які брали участь у проєктних чи ігрових формах навчання, виявляли вищу ініціативність і впевненість у своїх силах. По-друге, діти, які мали досвід колективної роботи, краще проявляли навички співпраці та планування, що є важливими складовими підприємницької компетентності.

Результати анкетування показали, що близько 60% учнів виявляють інтерес до підприємницької діяльності. Однак лише 30% з них можуть чітко сформулювати, що таке підприємництво та які навички воно вимагає. Більшість учнів (75%) висловили бажання дізнатися більше про бізнес, але зазначили, що у навчальному процесі бракує практичних завдань, які б дозволяли їм проявити свої підприємницькі навички.

Спостереження за навчальною діяльністю учнів виявило, що більшість школярів ще не мають достатнього досвіду прийняття самостійних рішень або управління ресурсами, що є важливими для успішної підприємницької діяльності. Учні переважно орієнтуються на вказівки вчителя і не завжди готові брати на себе відповідальність за процес та результати виконуваних завдань. Крім того, дослідження показало, що мотивація до підприємницької діяльності у школярів залишається на середньому рівні, оскільки вони ще не усвідомлюють значущості таких навичок для подальшого життя.

Спостереження в класі виявило, що учні, які брали участь у проєктних

роботах, виявляли значно вищий рівень ініціативності та відповідальності. Наприклад, під час виконання групових проектів учні активно генерували ідеї, ділилися думками і спільно приймали рішення. Проте, учні, які не були залучені до таких активностей, демонстрували низьку самостійність у навчанні і частіше покладалися на вказівки вчителя.

Бесіди з учителями дозволили виявити, що значна частина педагогів приділяє недостатню увагу розвитку підприємницької компетентності через брак методичних матеріалів або відповідної підготовки. Учителі також зауважили, що навчальна програма не завжди передбачає інтеграцію завдань, які б сприяли розвитку підприємницьких навичок у молодших школярів. Також під час бесід багато педагогів визнали, що під час навчання підприємницьким компетенціям вони стикаються з певними труднощами, такими як брак належної інформації, труднощі в пошуку тем проектів, які слугуватимуть основою для формування підприємницької компетентності молодших школярів, і недостатня методична підготовка до викладання цього предмета. Вчителі зазначили, що програмні вимоги не завжди включають елементи підприємництва, що ускладнює процес формування цих навичок у молодших школярів.

Отримані результати свідчать про те, що рівень сформованості підприємницької компетентності у молодших школярів перебуває на середньому рівні, що потребує подальшого вдосконалення. Дослідження показало, що хоча учні мають певні знання про підприємництво, вони не завжди можуть застосувати їх на практиці. Це свідчить про необхідність інтеграції підприємницького навчання в загальну освітню програму.

Дослідження рівня сформованості в молодших школярів підприємницької компетентності здійснювали шляхом з'ясування оцінки факторів, що впливають на розвиток підприємницької компетентності молодших школярів.

Оцінка факторів, що впливають на розвиток підприємницької компетентності молодших школярів, є важливим етапом у формуванні

підходів до навчання, орієнтованих на розвиток підприємливості в учнів початкової школи. Підприємницька компетентність як складова загальної освітньої компетентності учня передбачає формування у дітей здатності до самостійного прийняття рішень, ініціативності, відповідальності, творчого мислення та вміння працювати в команді. Це навички, які можуть бути розвинені під впливом комплексу факторів, які мають як внутрішній, так і зовнішній характер.

Одним із ключових факторів є сімейне середовище. Саме вдома діти отримують перші уроки фінансової грамотності, розвивають почуття відповідальності за власні рішення, спостерігають за тим, як дорослі ухвалюють рішення в реальних життєвих ситуаціях. Якщо батьки заохочують до самостійних дій, ставлять перед дітьми завдання, що вимагають ініціативності та вирішення нестандартних проблем, це безпосередньо сприяє розвитку підприємливих якостей. Наприклад, дослідження показують, що діти з родин, де заохочується самостійність і творчий підхід, у шкільному віці частіше демонструють високу ініціативність та бажання брати відповідальність за свої дії. У свою чергу, недолік підтримки вдома або обмеження свободи ухвалення рішень може стати стримуючим чинником у розвитку підприємницької компетентності.

Не менш важливим є вплив освітнього середовища. Учителі початкових класів відіграють центральну роль у формуванні компетенцій у дітей, зокрема підприємницької. Якщо педагог надає учням можливості для самостійної діяльності, використовує проєктні методи навчання та стимулює учнів до пошуку нестандартних рішень, це суттєво впливає на розвиток підприємливості. Дослідження показують, що учні, які залучені до участі у проєктній діяльності, мають вищий рівень сформованості підприємницьких компетенцій. Вони краще працюють у командах, здатні оцінювати ризики та пропонувати креативні рішення для досягнення поставлених цілей. Тому важливо, щоб учитель не лише передавав знання, а й створював умови для їх активного застосування у практичних ситуаціях.

Важливо також зазначити, що формування підприємницької компетентності тісно пов'язане з рівнем мотивації до навчання. Під час проведення констатувального етапу дослідження учням було запропоновано анкетування метою вивчення мотивації молодших школярів у навчанні в школі (за методикою О.Ануфрієва та С.Костроміної). Зміст анкети подано в додатку А. В результаті опрацювання бланків анкетування можемо констатувати, що учні, які відчують інтерес до шкільних предметів і бачать у навчанні реальну користь для себе, більш активно залучаються до діяльності, що вимагає прояву підприємницьких навичок. Наприклад, коли вчитель демонструє зв'язок між навчальними завданнями і реальним життям, діти краще розуміють, навіщо їм потрібні знання і навички, які вони здобувають у школі. Відтак вони більше схильні проявляти ініціативу та відповідальність. Натомість низька мотивація до навчання може негативно впливати на формування підприємницької компетентності, оскільки учні не бачать сенсу в активній участі в навчальному процесі.

Необхідно також враховувати вплив особистісних характеристик учнів на розвиток їхньої підприємливості. Діти, які мають високий рівень самооцінки, частіше беруть на себе ініціативу і не бояться ризикувати, що є важливими елементами підприємницької діяльності. Вони готові пробувати нове, експериментувати і навіть робити помилки, що сприяє навчанню на власному досвіді. Водночас учні з низьким рівнем самооцінки, як правило, більш пасивні, уникають складних завдань і схильні до обмеження своїх можливостей, що може гальмувати розвиток їхньої підприємницької компетентності.

Окремим фактором є соціальне середовище, у якому знаходяться діти. Якщо учні мають можливість взаємодіяти з ровесниками, які також демонструють підприємницьку активність, це стимулює їх до наслідування позитивних прикладів. Участь у спільних проєктах, командних іграх або конкурсах сприяє формуванню навичок кооперації, що є важливим аспектом підприємницької компетентності. Крім того, коли учні бачать, що їхні

ровесники успішно справляються із завданнями, які вимагають ініціативності, це підвищує їхню впевненість у власних силах і мотивує до активнішої участі у подібній діяльності.

Підсумовуючи, оцінка факторів, що впливають на розвиток підприємницької компетентності у молодших школярів, є складним і багатогранним процесом, який охоплює як внутрішні особистісні характеристики учнів, так і зовнішні впливи з боку сімейного, освітнього та соціального середовищ. Саме інтеграція цих факторів дає змогу забезпечити ефективне формування підприємницьких якостей, які знадобляться учням не лише в шкільному житті, але й у подальшій професійній діяльності. Результати таких досліджень дозволяють освітянам розробляти адекватні стратегії навчання, що сприяють розвитку ініціативних і творчо мислячих особистостей, готових до викликів сучасного світу.

Таким чином, у дослідженні застосовувалися різноманітні методи, що дозволили всебічно вивчити процес формування підприємницької компетентності молодших школярів та оцінити його ефективність та визначити шляхи покращення.

Можемо констатувати, що наявність інтересу до підприємництва серед молодших школярів є позитивним сигналом, однак для його реалізації необхідно створити відповідні умови, зокрема впровадження проєктного та ігрового навчання. Такі методи дозволять учням не лише отримати теоретичні знання, але й набути практичного досвіду, що є важливим для розвитку підприємницьких компетенцій.

Важливо також підвищувати кваліфікацію вчителів, які працюють у цій сфері. Надання педагогам доступу до нових методичних матеріалів і курсів підвищення кваліфікації допоможе їм ефективно впроваджувати підприємницьку освіту в навчальний процес.

Констатувальне дослідження рівня сформованості підприємницької компетентності у молодших школярів показало, що, незважаючи на наявність певного інтересу до підприємництва, необхідно вжити заходів для покращення

ситуації. Інтеграція підприємницького навчання в навчальні програми, використання активних методів навчання та підвищення кваліфікації вчителів — це ті кроки, які можуть суттєво вплинути на розвиток підприємницької компетентності у молодших школярів.

Завдяки цьому, нове покоління школярів зможе стати не лише успішними підприємцями, а й активними, відповідальними громадянами, готовими до викликів сучасного світу. Підприємницька компетентність формуватиме основи для успішного професійного життя та соціального розвитку в Україні.

Загалом, результати констатувального дослідження свідчать про те, що, хоча певні елементи підприємницької компетентності в учнів початкових класів уже формуються, існує необхідність у систематичному підході до їх розвитку. Необхідно створювати умови та впроваджувати основні принципи та компоненти формування підприємницької компетентності молодших школярів для розширення практичного досвіду школярів у підприємницькій діяльності, залучати проєктне та ігрове навчання, а також підвищувати кваліфікацію педагогів у цьому напрямку.

2.2. Характеристика основних принципів та компонентів формування підприємницької компетентності молодших школярів

Формування підприємницької компетентності у молодших школярів є багатокомпонентним і ґрунтується на ряді ключових принципів. Ці принципи дозволяють забезпечити ефективність освітнього процесу, підвищують його практичну значущість і сприяють всебічному розвитку учнів. Розглянемо основні з них, які відіграють важливу роль у вихованні підприємницького мислення та компетентностей у дітей молодшого шкільного віку.

Телепов С.М. переконаний, що: «формування підприємницької компетентності особистості ґрунтується на дотриманні та впровадженні певних принципів, серед яких [51]:

Принцип науковості є основою всього процесу навчання. Він передбачає,

що освітній процес повинен базуватися на надійній, перевірених та науково обґрунтованій інформації. У контексті підприємницької компетентності це означає, що учні повинні отримувати сучасні знання про економічні процеси, ринкову економіку, основи фінансової грамотності та підприємницької діяльності. Важливо, щоб навчання було пов'язане з реальними фактами та новітніми досягненнями в галузі економіки та бізнесу. Використання економічних ігор, моделювання реальних ситуацій дозволяє учням краще зрозуміти, як працюють економічні закони в реальному житті. Крім того, важливою частиною наукового підходу є розвиток аналітичних здібностей у дітей, що допомагає їм критично оцінювати ситуації та робити обґрунтовані висновки.

Принцип свідомості, який полягає у формуванні позитивної мотивації до освітньої діяльності, а також у розумінні цілей та завдань підприємницької складової в навчальних дисциплінах. Принцип свідомості стосується розвитку в учнів усвідомленого ставлення до навчального процесу. Це означає, що учні повинні розуміти мету навчання, завдання, які перед ними стоять, і важливість підприємницької компетентності в їхньому житті. Свідоме ставлення сприяє формуванню внутрішньої мотивації до навчання, що є важливою умовою для успішного розвитку підприємницьких навичок. Педагоги повинні допомагати учням усвідомлювати значення підприємницької діяльності для особистого розвитку та суспільства загалом, а також мотивувати їх до активної участі у процесі навчання. Формування свідомого ставлення може бути досягнуто через обговорення реальних життєвих прикладів підприємницького успіху, залучення до проектної діяльності та інтеграцію бізнес-підходів у повсякденне життя учнів [51].

Принцип наочності відіграє важливу роль у формуванні підприємницької компетентності, особливо у молодших школярів. Дітям цього віку властиве образне мислення, тому використання наочних матеріалів є ефективним способом пояснення складних понять і процесів. Принцип наочності передбачає використання різноманітних наочних засобів, таких як графіки,

схеми, діаграми, моделі та інші візуальні матеріали, які допомагають краще зрозуміти навчальний матеріал. Це дозволяє учням легше уявляти економічні процеси, а також краще засвоювати нові знання. У контексті підприємницької компетентності можна використовувати наочні приклади бізнес-процесів, моделювання ринкових ситуацій, економічні ігри, що допомагають створити цілісну картину підприємницької діяльності [51].

Принцип міцності засвоєння знань, умінь і навичок передбачає, що навчання повинно бути не поверхневим, а глибоким і стійким. Це означає, що знання, отримані учнями, повинні бути закріплені через практику та застосування набутих умінь у різних ситуаціях. Для досягнення міцного засвоєння знань у процесі формування підприємницької компетентності необхідно створювати умови для постійного закріплення матеріалу, його повторення та практичного використання. Наприклад, учні можуть брати участь у проектних завданнях, де вони застосовують на практиці знання про управління ресурсами, планування бізнесу та прийняття рішень у підприємницькій діяльності. Важливим є також надання учням можливості самостійно шукати рішення та оцінювати наслідки своїх дій.

Принцип активності та самостійності особистості, що означає формування ініціативності, цілеспрямованості та активності учня. Даний принцип спрямований на розвиток ініціативності та самостійності учнів у навчальному процесі. У формуванні підприємницької компетентності важливо, щоб учні мали можливість проявляти активність, ініціативу та відповідальність за свої дії. Активне залучення до навчального процесу дозволяє учням розвивати креативність, критичне мислення та здатність приймати самостійні рішення. Педагоги повинні створювати такі умови, в яких учні можуть самостійно працювати над завданнями, брати участь у групових проектах, вирішувати проблемні ситуації та оцінювати результати своєї діяльності. Це допомагає розвивати у них відчуття відповідальності за свої дії та формувати навички, необхідні для підприємницької діяльності [51].

Принцип зв'язку навчання з реальним життям, що забезпечує

закріплення теоретичного матеріалу через практичну діяльність. Принцип зв'язку навчання з життям означає, що навчальний процес повинен бути максимально наближеним до реальних умов життя та діяльності. Для формування підприємницької компетентності цей принцип є особливо важливим, оскільки учні повинні розуміти, як теоретичні знання можуть бути застосовані в практичній діяльності. Використання реальних прикладів з життя, залучення учнів до обговорення актуальних економічних проблем, організація бізнес-симуляцій та рольових ігор дозволяють створити тісний зв'язок між навчальним матеріалом і життєвими ситуаціями. Це сприяє підвищенню інтересу до навчання та розвитку у дітей розуміння того, як працює економіка і яку роль у цьому процесі відіграє підприємництво.

Принцип інтенсифікації, передбачає використання новітніх технологій та інноваційних методів навчання для підвищення ефективності освітнього процесу. У контексті формування підприємницької компетентності це означає застосування інтерактивних методів, таких як проектна діяльність, групові завдання, бізнес-ігри, а також використання цифрових інструментів для моделювання бізнес-процесів. Інтенсифікація навчання сприяє більш глибокому зануренню учнів у предмет та допомагає їм розвивати практичні навички, необхідні для підприємницької діяльності. Важливою частиною цього принципу є також створення ситуацій, де учні можуть зіштовхнутися з реальними викликами і вирішувати проблеми в умовах наближених до реальних [51].

Принцип інтерактивного навчання сприяє розвитку комунікативних навичок і вміння працювати в команді. У формуванні підприємницької компетентності інтерактивні методи навчання відіграють важливу роль, оскільки підприємницька діяльність часто вимагає взаємодії з іншими людьми. Використання групових проектів, обговорень, дебатів та рольових ігор допомагає учням розвивати вміння співпрацювати, спільно шукати рішення та ефективно комунікувати з іншими учасниками процесу. Це сприяє формуванню таких важливих підприємницьких якостей, як лідерство, вміння

працювати в команді, здатність приймати рішення в умовах колективної діяльності [51].

Принцип креативного розвитку спрямований на стимулювання творчого мислення та здатності до генерування нових ідей. Підприємницька компетентність передбачає не тільки знання та навички, але й здатність до інновацій. Учні повинні вчитися мислити нестандартно, знаходити оригінальні рішення та бачити можливості для створення нових продуктів або послуг. Для цього педагоги повинні заохочувати учнів до творчості, надавати їм можливість проявляти ініціативу у розробці власних проектів тощо. Принцип креативного розвитку передбачає заохочення учнів до вільного вираження своїх ідей і самостійного пошуку рішень. У контексті підприємницької компетентності це особливо важливо, оскільки підприємництво вимагає здатності бачити нестандартні можливості та втілювати їх у життя. Уміння генерувати оригінальні ідеї та приймати нестандартні рішення – це одні з основних якостей, які розвиваються завдяки цьому принципу. Учні можуть брати участь у творчих проектах, де вони вчаться аналізувати ринок, пропонувати нові продукти або послуги, а також знаходити шляхи для їх просування та реалізації. Використання творчих завдань, таких як мозкові штурми або рольові ігри, допомагають учням розвивати підприємницьке мислення та здатність до інновацій» [51, с.15].

Таким чином, формування підприємницької компетентності у молодших школярів є складним і багатограним процесом, що базується на ряді важливих принципів. Ці принципи забезпечують збалансований підхід до навчання, який включає як засвоєння теоретичних знань, так і розвиток практичних умінь. Впровадження цих принципів у освітній процес сприяє не лише формуванню необхідних компетентностей для успішної підприємницької діяльності, а й всебічному розвитку особистості учня. Завдяки таким підходам, молодші школярі отримують можливість не лише дізнатися про основи підприємництва, а й застосовувати отримані знання у практичній діяльності, що дозволяє їм бути більш підготовленими до реалій

сучасного світу.

Формування підприємницької компетентності у молодших школярів є важливим елементом сучасної освіти, яка має на меті підготувати дитину до активної участі в економічному житті суспільства. У світлі глобальних змін та швидких темпів розвитку ринку, виховання підприємницького мислення стає необхідним аспектом для забезпечення конкурентоспроможності молодого покоління в майбутньому. Важливо враховувати, що процес формування підприємницької компетентності є багатокомпонентним і включає кілька основних компонентів: знання, ставлення, психологічні якості та практичні навички.

Знання є базовим компонентом підприємницької компетентності. Для молодших школярів цей компонент включає ознайомлення з основними поняттями економіки та підприємницької діяльності. Учні повинні мати базові уявлення про гроші, фінанси, ресурси та способи їхнього раціонального використання. Підприємницьке мислення, на рівні молодшого шкільного віку, повинно ґрунтуватися на розумінні основних принципів економічних процесів та ролі підприємництва в житті суспільства. Педагоги можуть використовувати інтерактивні методи, такі як економічні ігри, моделювання та проектні роботи, які допомагають учням застосовувати отримані знання на практиці. Наприклад, діти можуть створювати прості економічні моделі, що дозволить їм розвивати аналітичні здібності та вміння приймати рішення, орієнтуючись на економічну доцільність [16].

Компонент «Наявні знання про економіку та підприємницьку діяльність» є основою формування підприємницької компетентності молодших школярів. Цей компонент включає в себе різноманітні аспекти, які дозволяють учням не лише зрозуміти основи економічних процесів, але й сформувати чітке уявлення про підприємництво як важливу складову економічної діяльності [29].

По-перше, знання про економіку передбачають розуміння базових економічних понять, таких як попит і пропозиція, ринок, ціна, ресурси,

виробництво та споживання. Учні повинні усвідомлювати, як ці елементи взаємодіють один з одним, впливаючи на економічну ситуацію в країні та світі. Зокрема, важливо розуміти, що попит визначає, скільки товарів споживачі готові купити за певною ціною, а пропозиція – скільки товарів виробники готові продати. Такі знання допомагають учням сформувати економічне мислення, яке знадобиться їм у майбутньому.

По-друге, важливою складовою є знання про підприємницьку діяльність. Це охоплює розуміння, що таке підприємництво, які його основні характеристики, мета та функції. Учні повинні знати, що підприємництво – це процес створення та управління бізнесом з метою отримання прибутку. Знання про різні види підприємств (малі, середні, великі), особливості їхньої діяльності, а також ролі підприємців у суспільстві є також важливими для формування підприємницької компетентності.

По-третє, учням слід знайомитися з основами фінансової грамотності, що є невід'ємною частиною підприємницької діяльності. Це включає знання про управління фінансами, облік доходів і витрат, розуміння прибутку та збитків. Знання про те, як складати бюджет, вести фінансовий облік, інвестувати та заощаджувати, допоможуть молодшим школярам стати більш свідомими споживачами та потенційними підприємцями в майбутньому.

По-четверте, важливо, щоб учні знали про правові аспекти підприємницької діяльності. Це передбачає ознайомлення з основами підприємницького права, розуміння, які документи потрібні для започаткування бізнесу, а також які права та обов'язки має підприємець. Знання цих аспектів допоможуть школярам усвідомити важливість дотримання законодавства у своїй майбутній діяльності.

По-п'яте, знання про ринок праці та професії, пов'язані з підприємництвом, також відіграють важливу роль. Учні повинні бути ознайомлені з тим, які можливості для кар'єри існують у сфері підприємництва, які навички та якості цінуються роботодавцями. Це знання може стимулювати їхній інтерес до підприємництва як до можливого шляху в

житті.

Формування знань про економіку та підприємницьку діяльність у молодших школярів відбувається через інтеграцію цих аспектів у навчальний процес. Використання різноманітних навчальних форм та методів, таких як проекти, рольові ігри, дискусії, допомагає учням краще засвоювати матеріал та застосовувати отримані знання на практиці [9].

Важливою частиною навчання є також використання наочності: графіки, діаграми, інфографіка, а також приклади реальних бізнес-ситуацій, які сприяють глибшому розумінню економічних процесів та підприємницької діяльності. Таке навчання забезпечить молодшим школярам не лише теоретичні знання, але й практичні навички, необхідні для успішного старту в майбутній підприємницькій діяльності.

Таким чином, наявні знання про економіку та підприємницьку діяльність є ключовим компонентом формування підприємницької компетентності молодших школярів, що дозволяє їм розвивати критичне мислення, навички аналізу та прийняття рішень, що в свою чергу сприяє їхній успішній соціалізації та адаптації в сучасному суспільстві.

Другим важливим компонентом формування підприємницької компетентності є ставлення. Воно охоплює розвиток позитивного ставлення до підприємницької діяльності та її етичних принципів. Молодші школярі повинні виховувати в собі розуміння підприємницьких чеснот, таких як свобода вибору, чесність, відповідальність у фінансових справах, розсудливість у прийнятті рішень. Важливо, щоб діти сприймали підприємницьку діяльність не лише як спосіб заробітку, але й як можливість реалізувати власні ідеї, бути незалежними та відповідальними за власний успіх. Важливим завданням педагога є формування у дітей позитивного ставлення до підприємництва через ігрові форми навчання та залучення їх до обговорення реальних життєвих ситуацій. Таким чином, діти починають розуміти, що підприємництво – це не лише економічна діяльність, але й засіб досягнення особистісного розвитку [31].

Компонент, що стосується ставлення особистості школяра до підприємницьких якостей, таких як чесність, свобода вибору та розсудливість у фінансових справах, є важливим елементом формування підприємницької компетентності молодших школярів. Це ставлення визначає не лише їхнє сприйняття підприємництва, а й впливає на майбутні професійні та особистісні рішення.

По-перше, свобода вибору як чеснота підприємця полягає в усвідомленні учнями можливостей та відповідальності, які супроводжують будь-яке рішення. У молодшому віці діти починають формувати своє уявлення про свободу вибору, вчать приймати рішення, які впливають на їхнє життя. Важливо, щоб учні усвідомлювали, що кожен вибір несе за собою наслідки, і навчалися аналізувати ці наслідки. Наприклад, під час роботи над проектами, де вони можуть обирати теми, формати чи стратегії, учні вчать робити усвідомлений вибір, що сприяє розвитку критичного мислення.

Виховання в учнів поваги до свободи вибору також включає формування їхньої здатності відстоювати власні ідеї та рішення. Вони повинні розуміти, що свобода вибору є не лише правом, але й обов'язком — обираючи один шлях, вони можуть відмовитися від інших можливостей, що може вплинути на їхнє життя. Залучення до ділових ігор, де вони мають можливість обирати стратегії для досягнення успіху, допомагає сформувати у них цю чесноту [26].

По-друге, чесність є ще однією ключовою чеснотою, яка визначає ставлення молодших школярів до підприємництва. Виховання чесності у дітей важливе для формування довіри в їхніх стосунках, як з однолітками, так і в майбутніх ділових стосунках. Чесність у бізнесі включає правдивість у спілкуванні, відкритість у фінансових питаннях, а також добросовісність у веденні справ.

Для формування ставлення до чесності важливо використовувати приклади з реального життя, які демонструють позитивні та негативні наслідки чесності в підприємстві. Учні повинні розуміти, що чесні підприємці здобувають довіру клієнтів і партнерів, що веде до стабільності та

розвитку їхнього бізнесу. Водночас, відсутність чесності може призвести до втрати репутації та фінансових збитків [34].

Для розвитку чесності у молодших школярів важливо створювати умови, у яких вони можуть практикувати цю чесноту. Наприклад, під час групових проектів або ділових ігор діти можуть стикатися зі спокусами вчинити неправильно — у таких ситуаціях важливо обговорювати, як їхні дії можуть вплинути на команду чи підприємство в цілому.

По-третє, розсудливість у фінансових справах є важливим аспектом, що характеризує ставлення особи до підприємництва. Це передбачає вміння ухвалювати зважені рішення щодо використання фінансових ресурсів, аналізувати ризики та вигоди, а також планувати бюджет. Виховання розсудливості у дітей включає навички управління грошима, розуміння основ фінансової грамотності, а також усвідомлення важливості відповідального ставлення до витрат і заощаджень.

Формування розсудливості можна досягти через практичні заняття, де учні вчаться складати прості бюджети, планувати витрати на шкільні проекти чи організовувати міні-бізнеси. Наприклад, в учнів може бути завдання створити план витрат для проведення шкільного заходу. Цей процес спонукає їх аналізувати, як найкраще розподілити обмежені фінансові ресурси, обирати пріоритети та приймати відповідальні рішення [56].

Крім того, важливо обговорювати з учнями ситуації, коли розсудливість і правильне управління фінансами призводять до успіху, і навпаки — коли необдумані фінансові рішення можуть мати негативні наслідки. Залучення дітей до дискусій про особисті фінанси, кредитування та інвестиції в доступній формі допомагає їм формувати усвідомлене ставлення до грошей.

Отже, ставлення особистості школяра до підприємницьких чеснот, таких як чесність свобода вибору, розсудливість у фінансових справах, ці складові є критично важливим компонентом формування підприємницької компетентності молодших школярів. Це ставлення не лише впливає на їхнє сприйняття підприємництва, але й формує важливі навички, які стануть

основою для їхнього успішного майбутнього в будь-якій сфері діяльності. Систематична робота над розвитком цих чеснот через навчальні програми, проекти та ігрові ситуації сприятиме формуванню в учнів усвідомленого ставлення до підприємництва та підготує їх до реального життя в умовах сучасної економіки.

Третім компонентом є психологічні якості, які визначають здатність особистості діяти в умовах невизначеності та ризику. Молодші школярі повинні розвивати такі якості, як витримка, ініціативність, цілеспрямованість, емоційна стійкість, вміння адаптуватися до змін. Розвиток цих якостей є важливим для успішної підприємницької діяльності, оскільки підприємці часто стикаються з труднощами та необхідністю приймати рішення в умовах ризику. Для того щоб формувати ці психологічні якості у дітей, вчителі можуть використовувати спеціальні завдання, спрямовані на розвиток креативності та вміння виходити за межі стандартних рішень. Важливо, щоб діти вчилися не боятися невдач, а сприймати їх як частину процесу навчання та самовдосконалення. Це допомагає формувати у дітей внутрішню мотивацію до досягнення успіху та вміння подолати труднощі.

Компонент психологічних якостей, пов'язаних із формуванням підприємницької компетентності молодших школярів, є важливим аспектом, оскільки ці якості безпосередньо впливають на їхню здатність приймати рішення, працювати в команді та досягати поставлених цілей [24].

Витримка під час роботи в ситуаціях, пов'язаних із ризиком, є важливою якістю підприємця. У світі бізнесу та підприємництва ризики є невід'ємною частиною процесу. Молодші школярі повинні навчитися долати страх перед невідомим та приймати зважені рішення, навіть коли ситуація є складною або нестабільною. Витримка включає в себе здатність залишатися спокійним і зосередженим у стресових ситуаціях, що дозволяє приймати об'єктивні рішення.

Формування витримки можна досягти через різноманітні навчальні ігри та симуляції, що моделюють ризикові ситуації. Наприклад, учні можуть брати

участь у бізнес-іграх, де їм потрібно приймати рішення в умовах обмеженого часу або зі змінними умовами ринку. Це допомагає їм практикувати стратегії подолання стресу, аналізувати ризики та вчитися швидко реагувати на зміни.

Ініціативність є ще однією важливою якістю, яка сприяє розвитку підприємницької компетентності. Вона визначається як готовність брати на себе відповідальність за нові ідеї, пропонувати рішення та реалізовувати їх. Ініціативні учні здатні генерувати оригінальні ідеї, виявляти активність у пошуку можливостей для вдосконалення та розвитку, а також пропонувати нові підходи до виконання завдань [10].

Формування ініціативності у молодших школярів передбачає створення умов, які спонукають їх висловлювати свої думки та брати участь у дискусіях. Наприклад, групові проекти, де учні мають можливість працювати разом для досягнення спільної мети, можуть стимулювати їх ініціативність. Викладачі можуть заохочувати учнів висловлювати свої ідеї, не боятися помилок і навчатися на них, що допоможе їм відчувати впевненість у своїх силах.

Цілеспрямованість – це ще одна важлива психологічна якість, яка впливає на формування підприємницької компетентності. Вона включає в себе здатність визначати цілі та шляхи їх досягнення, а також наполегливість у досягненні результатів [19].

Для розвитку цілеспрямованості важливо навчити дітей ставити конкретні цілі та розробляти плани дій. Це може бути реалізовано через практичні завдання, які включають створення плану для виконання проекту, встановлення термінів та визначення ресурсів, необхідних для досягнення успіху. Такі вправи допомагають учням навчитися організовувати свій час та ресурси, а також усвідомлювати важливість роботи над досягненням своїх цілей.

Емоційна врівноваженість — це якість, яка дозволяє учням зберігати спокій та зосередженість у стресових ситуаціях. Вона включає в себе здатність регулювати свої емоції, адекватно реагувати на зовнішні подразники та не піддаватися паніці в умовах невизначеності. Емоційно врівноважені діти

можуть краще взаємодіяти з однолітками, вести переговори та знаходити компроміси в конфліктних ситуаціях.

Формування емоційної врівноваженості у молодших школярів може бути досягнуто через практики, які включають медитацію, дихальні вправи або заняття, що розвивають емоційну грамотність. Наприклад, обговорення емоційних реакцій на різні ситуації, які учні можуть зустріти в житті або бізнесі, допомагає їм усвідомити свої почуття і навчитися справлятися з ними [31].

Таким чином, психологічні якості, такі як витримка під час роботи в ризикових ситуаціях, ініціативність, цілеспрямованість та емоційна врівноваженість, є важливими складовими формування підприємницької компетентності молодших школярів. Розвиток цих якостей допомагає учням не лише краще справлятися з викликами в навчанні, а й формує у них впевненість у своїх силах, що стане основою для успішного життя в майбутньому. Учні, які володіють цими якостями, матимуть більші шанси стати успішними підприємцями, здатними до інновацій та ефективного управління.

Практичні навички є четвертим компонентом формування підприємницької компетентності. Молодші школярі повинні вчитися організовувати свою діяльність, планувати власний час і ресурси, презентувати свої ідеї, робити вибір, керувати груповими процесами та брати участь в обговоренні. Ці навички допомагають дітям не лише в підприємницькій діяльності, але й у повсякденному житті. Наприклад, планування дозволяє дітям раціонально використовувати свій час, що є необхідним як для навчання, так і для особистого розвитку. Вміння презентувати свої ідеї допомагає розвивати комунікативні навички, а також впевненість у собі та своїх можливостях. Уміння організовувати роботу в групах вчить школярів відповідальності, лідерства та здатності працювати в команді, що є важливим не тільки для підприємницької діяльності, але й для соціальної адаптації в майбутньому.

Компонент підприємницької компетентності, що включає в себе уміння організовувати, планувати, презентувати, обирати, керувати та обговорювати, є надзвичайно важливим для молодших школярів, оскільки ці навички є основою для успішної підприємницької діяльності. Кожне з цих умінь сприяє формуванню цілісного підходу до підприємництва і допомагає учням ефективно діяти в різних ситуаціях [31].

Уміння організовувати охоплює здатність планувати та координувати діяльність з метою досягнення визначених цілей. У молодших школярів це може проявлятися в здатності працювати в парах, групах, розподіляти ролі, управляти часом та ресурсами для виконання спільних завдань. Важливо, щоб учні навчалися структурувати свою роботу, визначати пріоритети та створювати план дій.

Для розвитку цієї навички можна використовувати проектні роботи, під час яких учні повинні об'єднати свої зусилля для досягнення спільної мети. Наприклад, група учнів може працювати над створенням простого бізнес-плану для вигадки продукту, де кожен учень матиме свою роль: один відповідатиме за дослідження ринку, інший — за фінансовий план, а третій — за презентацію.

Планування є невід'ємною частиною підприємницької діяльності, оскільки воно передбачає розробку стратегії досягнення цілей. У молодших школярів це може включати в себе визначення короткострокових та довгострокових цілей, а також розробку покрокового плану для їх досягнення. Учні повинні навчитися оцінювати ресурси, які їм потрібні, і розуміти, які етапи необхідні для реалізації задуму.

Під час навчання планування учні можуть працювати над особистими проектами, такими як організація шкільного свята або створення виставки. Важливо, щоб вони навчилися розбивати великі завдання на менші етапи, що робить їх більш зрозумілими та досяжними.

Презентація ідей, продуктів або проектів є важливим елементом підприємницької діяльності, оскільки вміння донести інформацію до аудиторії

може вплинути на успіх підприємства. Учні повинні навчитися структуровано викладати свої думки, користуватися візуальними матеріалами та адаптувати свої презентації до специфіки аудиторії.

З метою розвитку навичок презентації, учителі можуть організовувати шкільні виставки, на яких учні представлятимуть свої проекти перед однокласниками, батьками або членами громади. Це може включати в себе використання презентаційних програм, створення плакатів або навіть проведення ігор, де учні повинні представляти свої ідеї в змагальному форматі [38].

Уміння обирати — це навичка прийняття рішень, яка передбачає аналіз різних варіантів дій і вибір найкращого з них. Молодші школярі повинні навчитися оцінювати інформацію, враховувати переваги та недоліки кожного варіанту, а також прогнозувати наслідки своїх рішень.

Для розвитку цієї навички можна використовувати ситуаційні ігри, де учні повинні зробити вибір у певних умовах, наприклад, у моделюванні бізнес-ситуацій. Це навчить їх аналізувати інформацію і приймати зважені рішення.

Уміння керувати включає в себе навички управління командами, проектами та ресурсами. Учні повинні навчитися ефективно розподіляти обов'язки, мотивувати однокласників і контролювати виконання завдань. Це також включає в себе розвиток лідерських якостей, які є важливими для підприємців.

Формування управлінських навичок у молодших школярів можна реалізувати через командні проекти, де учні повинні разом розробити план дій, обрати лідера та контролювати виконання завдань. Це навчить їх працювати разом, розуміти цінність командної роботи та впливати на результат спільних зусиль.

Уміння обговорювати важливі питання є ключовим аспектом спілкування в підприємництві. Учні повинні навчитися висловлювати свої думки, аргументувати свої позиції та слухати інших. Це допомагає їм розвивати критичне мислення і вдосконалювати комунікаційні навички.

Організація обговорень на уроках, де учні можуть обговорювати різні ідеї, пропозиції або проблеми, є ефективним способом розвитку цієї навички. Учні можуть навчитися конструктивно висловлювати свої думки та вчитися сприймати різні точки зору, що є важливим для роботи в команді.

Уміння організовувати, планувати, презентувати, обирати, керувати та обговорювати є основними компонентами підприємницької компетентності молодших школярів. Розвиток цих навичок сприяє формуванню цілісного підходу до підприємництва і забезпечує учнів необхідними інструментами для успішного функціонування в сучасному світі. Освітні програми повинні акцентувати увагу на практичному застосуванні цих навичок через активне навчання, групові проекти та інтерактивні методи. Це допоможе молодим людям не лише краще розуміти основи підприємництва, а й готувати їх до викликів, які можуть виникнути в майбутньому.

Важливо також зазначити, що процес формування підприємницької компетентності у молодших школярів повинен бути поступовим і систематичним. Він має враховувати вікові та психологічні особливості дітей цього віку. Навчання повинно бути цікавим, інтерактивним і практично орієнтованим. Залучення дітей до проектної діяльності, симуляцій підприємницьких ситуацій, рольових ігор та інших форм активного навчання допоможе ефективно засвоювати знання та навички. Крім того, важливо, щоб навчальний процес був інтегрованим, тобто охоплював різні предметні області, що сприяє формуванню більш широкого спектру компетенцій у молодших школярів.

Не менш важливим є роль вчителя у процесі формування підприємницької компетентності. Вчитель повинен виступати не тільки як передавач знань, але й як наставник, мотиватор і приклад для наслідування. Він має створювати середовище, де учні зможуть проявляти ініціативу, творчість і брати на себе відповідальність за власні дії. Важливим є також залучення до навчального процесу батьків та громади. Співпраця школи з батьками може сприяти кращому розумінню школярами ролі підприємництва

в суспільстві та допомогти створити умови для розвитку підприємницьких здібностей позашкільними стінами.

Таким чином, формування підприємницької компетентності у молодших школярів є складним, але важливим процесом, який вимагає поєднання різних компонентів: знань, ставлення, психологічних якостей і практичних навичок. Цей процес сприяє розвитку в учнів не лише підприємницького мислення, але й загальних навичок, які є корисними для їхнього майбутнього життя і професійної діяльності. Сучасна початкова освіта повинна сприяти всебічному розвитку дитини, допомагаючи їй не лише отримувати знання, але й вчитися застосовувати їх у реальному житті, розвивати власну ініціативу та здатність досягати поставлених цілей.

2.3. Методичний інструментарій формування підприємливості молодших школярів в освітньому процесі сучасної початкової школи

Досягнення цілей розвитку підприємницької компетентності учнів, насамперед, залежить від їхнього засвоєння основних елементів змісту підприємницької освіти. Участь молодших школярів у різних освітніх заходах визначено науковцями як обов'язкова умова для формування всебічно розвиненої особистості, яка здатна розв'язувати економічні проблеми і прагнути до покращення свого матеріального добробуту. Рішення педагогічних завдань, спрямованих на розвиток підприємницької компетентності, включає в себе набуття знань, умінь, переконань, установок та практичних навичок, необхідних для адаптації до дорослого життя. Це реалізується через такі напрямки, як навчання в школі, а також позакласна та позашкільна діяльність. Кожен із цих напрямків має власний арсенал форм, методів та прийомів.

При характеристиці різних методів і форм розвитку підприємницької компетентності у молодших школярів ми спиратимемося на такі визначення: «метод навчання – це спосіб спільної діяльності вчителя та учнів, спрямований

на вирішення навчально-виховних завдань. Форма навчання — це зовнішня організація навчальної взаємодії учасників освітнього процесу, що визначається тривалістю і місцем навчання, а також кількістю учасників» [7, с.5].

У процесі дослідження можна зазначити, що при використанні різноманітних форм організацій навчання та виховання молодих школярів вчителю необхідно застосовувати певний комплекс педагогічних методів. Пропонуємо розкрити детальніше ці форми та методи.

Форми, спрямовані на розвиток підприємливості, зазвичай охоплюють як уроки, так і заходи позаурочної діяльності. Учні також отримують досвід роботи, організовуючи практики на виробничих підприємствах, садівничих організаціях та фірмах, що займаються озелененням міст. Крім того, учні можуть проходити практику в торгових центрах, на різних ярмарках або в рамках комерційних структур шкіл, таких як шкільні магазини або кафе-бари. У процесі вивчення таких тем учні мають можливість співпрацювати не лише з педагогами, але й з батьками та працівниками заводів, банків, супермаркетів тощо.

Однією з інноваційних форм яка сприятиме формуванню підприємницької компетентності молодших школярів у закладах загальної середньої освіти є семінари або зустрічі з успішними підприємцями, на яких школярам простими словами пояснюються економічні концепції, шляхом демонстації карти успіху підприємця, визначається роль підприємництва в економіці та суспільстві, а також пропонуються шляхи створення власного бізнесу. Важливою частиною є набуття економічних знань та фінансової грамотності, що сприяє підвищенню особистого та сімейного благополуччя.

Крім того, на початку зустрічей вчитель проводить короткий інструктаж, після чого учні розглядають кейси, що відповідають темі, виконують рольові ігри або симуляції, щоб спробувати себе в різних видах діяльності. Вчителі під час проведення зустрічей або семінарів можуть використовувати мультимедійне обладнання для демонстрації відеоматеріалів або

інтерактивних завдань, створювати презентації в PowerPoint та обговорювати епізоди з навчальних фільмів. Школярі також можуть створювати концепції послуг чи товарів, складати власні бізнес-плани, виготовляти та реалізовувати продукцію або надавати послуги. Учні можуть також складати бізнес-плани, а потім проводити конкурси на найкращий план. Більшість речей, виготовлених учнями, може продаватися на спеціально організованих ярмарках [38].

Учителі також можуть проводити уроки фінансової грамотності, під час яких ознайомлювати молодших школярів з ретельно обраними аудіо- та відеореklamними повідомленнями. Ці матеріали можуть мати просте мовне оформлення і бути доступними для сприйняття школярами. Після перегляду педагог може запропонувати учасникам в парах або індивідуально визначити програму рекламної кампанії, висловити свої ідеї щодо її ефективності та визначити, для якої категорії споживачів вона може бути використана. Молодші школярі можуть аналізувати тексти рекламних повідомлень і виділяти важливі складові їх звернення, а також знайомитися з граматичними структурами.

Позаурочний час молодші школярі можуть використовувати для створення рекламного оголошення, що відповідає профілю обраного ними бізнесу, яке має на меті просування товару для певної цільової аудиторії. Складання рекламного повідомлення є спеціальною навичкою, яка потребує знання технології реклами та уміння використовувати ділову мову для просування продукту.

Вчитель також може організувати консультації з підприємцями, на яких учні матимуть змогу представити свої бізнес-плани на підсумковому етапі. Це буде нагодою обговорити, як змінилися уявлення учнів про діяльність підприємця після проходження певної практики на фірмі та яким чином отриманий досвід допоможе покращити їх бізнес-плани. Вчитель може надавати учням молодшого шкільного віку інформацію про інші фінансові ініціативи та навчальні клуби, заохочуючи їх до розвитку своїх знань і навичок, щоб у майбутньому школярі мали можливість спробувати свої сили

та відкрити власний бізнес.

Для стимулювання освітнього процесу педагог може використовувати метод прикладу, демонструючи та аналізуючи сюжети (епізоди, фрагменти) про реальних підприємців. На кожному занятті можна запрошувати представників різних видів бізнесу, що дозволить отримати інформацію про готовність школярів займатися власною справою, а також обговорити питання пов'язані з підприємницькими якостями, якими мають володіти учні. Педагог може заохочувати школярів не лише звертати увагу на успіхи та досягнення підприємців, а й підкреслювати, що їх особистий досвід також є цінним і у майбутній професійній діяльності може бути використаним [16].

Теж варто застосовувати метод програвання, інсценізації різних фінансових ситуацій та ділового спілкування, організованих вчителями у співпраці з батьками. Вони можуть демонструвати як позитивні приклади взаємодії, так і випадки неефективного спілкування. Спостереження за моделями поведінки та їх інтерпретація є надзвичайно корисними для молодших школярів, оскільки аналіз життєвих ситуацій допоможе їм сформувати міжособистісні навички та чітке уявлення про норми етикету, які необхідно розвивати. Учням для цього можна запропонувати картки з важливими фразами, які можуть стати в нагоді в різних ситуаціях ділового спілкування. Володіння базовими мовними конструкціями допоможе школярам відчувати себе впевненіше. Завдяки підготовленим фразам і діалоговим схемам вчитель зможе поєднати логічну та мовну структуру різних ситуацій ділової комунікації. Важливо по завершенню заняття робити певні підсумки, тобто школярі можуть узагальнити основні умови бізнес-спілкування.

Цей підхід також можна використати для пояснення важливості створення мережі ділових контактів. Для цього вчитель може спочатку запропонувати школярам оцінити, наскільки часто вони контактують зі своїми однокласниками в школі та громаді, чи беруть участь у спортивних та громадських заходах та позашкільній діяльності. Далі можна пригадати

випадки, коли взаємодія з однокласниками допомогла їм краще зрозуміти правила поведінки у школі та засвоїти складний навчальний матеріал [46].

Після цього вчитель націлює учнів на оформлення певного висновку, що наявність широкої мережі знайомств — це не випадковість, а результат цілеспрямованої діяльності, яка згодом забезпечує людині додаткові ресурси для професійного та особистого розвитку.

Командна робота та взаємонавчання в групах використовуються для засвоєння нових знань і також сприяють розвитку учнівських здібностей до крос-культурного спілкування. Це допомагає учням усвідомити важливу роль спілкування, відчувати себе комфортно в суспільстві та дізнатися факти з різних сфер життя. Якщо досягнення та мотивація безконфліктного спілкування є високою, школярі частіше будуть вживати заходів, щоб вийти із «зони комфорту» і налагоджувати стосунки з однолітками.

Можна запровадити віртуальні міні-підприємства та міні-банки, які націлені на отримання учнями практичних навичок у створенні та управлінні підприємствами. Далі молодші школярі знайомляться з основами бізнесу, відкриваючи міні-компанії, такі як перукарні, ательє з ремонту комп'ютерної техніки, чи точки продажу напоїв. Це може бути в рамках вивчення окремих предметів на уроках, або на виховних заходах. Створення віртуальних кафе, фінансових пірамід, «Юний кухар», вправа «подружись із Гривнею», доміно «гроші», гра «у зарплату», математична «мій власний магазин» та інші. Зразки вправ, завдань та ігр для формування підприємницької компетентності молодшого школяра представлені в додатку Г.

Важливо, щоб вчителі приділяли особливу увагу міні-підприємствам, які створюються самими учнями, оскільки вони готують школярів до входження у світ бізнесу та комерції, формують широкий спектр практичних навичок і особистісних якостей, заохочують ініціативу та творчість, а також переконують молодших школярів у можливості самостійного пошуку роботи та допомагають у профорієнтаційній діяльності.

Адміністрація школи та вчителі, у співпраці з батьками, можуть

організовувати та координувати діяльність таких ініціатив, як освітні міні-підприємства, створення логотипу школи та валюти своєї школи, надання послуг по інформуванні конвертації валюти, шкільні майстерні, гуртки, випуск шкільної газети, святкування «Дня підприємця», благодійні ярмарки-розпродажі, шкільний кіоск із продажу учнівських виробів та виробів ручної колективної роботи, а також екскурсії на виробництво. Ці заходи сприятимуть створенню комфортних умов для розвитку учнівського підприємництва, удосконаленню комунікативних навичок, встановленню зв'язків між школою та підприємцями, а також знайомству з міськими бізнес-проєктами.

Основою цієї освітньої діяльності є важливий економічний елемент — праця. «Існує чіткий і логічний зв'язок між теоретичним пізнанням і практичною реалізацією знань, що можна узагальнити такою формулою: вивчи економіку на уроці → створи виріб на шкільному підприємстві → успішно реалізуй виріб → справедливо розподіли отриманий дохід → кваліфіковано керуй цим процесом» [5].

Залучення учнів молодшого шкільного віку до практичної підприємницької діяльності забезпечує функціонування шкільного підприємства, яке, спираючись на бізнес-плани, надає послуги населенню, займається торгово-закупівельною та комерційною діяльністю, а також виробляє низку товарів для споживання. В умовах шкільного підприємництва школярі можуть спостерігати за шляхом товару від виробника до споживача, вивчати сегментацію ринку у випадку інфляції, зростання конкуренції та безробіття.

Окрім класичних методів навчання, вчителі можуть застосовувати активні способи вивчення навчального матеріалу. Так, наприклад, вчитель організовує самостійний аналіз школярами якостей і навичок, необхідних для успішної підприємницької діяльності, на основі вивчених уставів, законів, статей із газет і відеосюжетів про організації та підприємців. Список, отриманий учасниками, обговорюється і доповнюється вчителем. Самостійний пошук учнями компетенцій, пов'язаних із підприємництвом,

спирається на реальні приклади і знання, здобуті самостійно. Це не просто теоретичні положення, які пропонує педагог, а власні висновки школярів про діяльність реальних людей. Адже молодші школярі в процесі навчання звертаються до інтернет-ресурсів, щоб дізнатися, наприклад, про різні галузі промисловості, вартість оренди приміщень, рівень прибутків різних спеціалістів тощо. Така інформація є доступною для молодшого школяра, оскільки інформація є у вільному доступі. Водночас, учні можуть проявляти свою наполегливість та креативність, щоб знайти цікаві факти для підтвердження свідчень. Зазвичай, така діяльність допомагає їм глибше зрозуміти фінансовий напрям підприємницької роботи.

Такий вид діяльності може бути представленим як процес пошуку нових знань та поглиблення вже наявних у межах поетапного навчання основ підприємницької діяльності.

Також можна запропонувати молодшим школярам використовувати проблемний метод, який передбачає аналіз кейсів і вирішення різноманітних задач, що в них містяться.

Кейс-стаді (case-study) є методом який базується на розгляді практичних задач і допомагає учням формувати ключові компетентності, такі як комунікабельність, лідерство та прийняття рішень у сфері бізнесу. Особливу увагу варто приділити використанню кейсів, які засновані на життєвих прикладах діяльності різних підприємств. Наприклад, для зацікавлення потенційних покупців у продукції, виготовленій школярем, їм пропонується ознайомитися з переліком завершених проєктів. Молодші школярі можуть працювати як індивідуально, так і в групах, засвоюючи техніки дебатів та дискусій. Молодші школярі можуть обговорювати свої життєві плани, а також розраховувати свій щомісячний бюджет, враховуючи витрати, які їх чекатимуть у самостійній життєдіяльності.

Іншим методом є ділова гра, яка допомагає подолати розрив між абстрактним змістом навчального предмета та реальністю підприємницької діяльності. У ході ділової гри учні краще усвідомлюють умови ринкових

відносин. Під час гри школярі здійснюють спрощене відтворення реальної виробничої ситуації, виконуючи послідовні дії, необхідні для досягнення успіху в підприємстві, що сприяє формуванню відповідних компетентностей, передбачених навчальною програмою.

Наприклад, вправа «Пограємо в бізнесмена!» Завдання: придумати назву, логотип та розповісти, чим буде займатися фірма, яку продукцію або послуги пропонує:

- 1-ша група – будівельники;
- 2-га група – салон краси;
- 3-тя група – торговий центр;
- 4-та група – медичний центр.

Ця вправа допоможе у створенні ситуацій, які сприяють розвитку підприємницьких компетентностей, таких як проєктування, комунікація, підприємницьке мислення та вміння прогнозувати результати прийнятих рішень.

Використання ігрового методу дозволяє за короткий час повторити основні категорії, відомі школярам, та доповнити їх уявлення про економіку країни новими знаннями. Таким чином, під час гри учні можуть в стислій формі познайомитися з категоріями економічної діяльності, які необхідні для подальшого розгляду підприємництва. Школярі діляться на підгрупи і їм пропонується сформулювати значення основних термінів, після чого вони поєднують їх із основним визначенням. Педагог може запропонувати учасникам представити ці визначення так, щоб вони відображали послідовність діяльності підприємця з розробки та просування нового товару чи послуги.

Після того, як учні накопичили певні знання про підприємницьку діяльність, проводяться майстер-класи, зазвичай впродовж усього дня в школі або в бізнес-таборах. Під час роботи в таких заходах учні мають можливість навчитися основам бізнес-планування та ознайомитися з технологіями створення і ведення бізнесу. Використовуючи форму тренінгу вчитель

створює комунікаційне середовище, яке сприяє освоєнню матеріалів. Ця система спрямована на розвиток практичних навичок у сфері підприємництва в межах навчального курсу, що досягається через багаторазове виконання самостійних та практичних завдань. Важливою особливістю є те, що молодшим школярам надаються завдання, спрямовані на досягнення результату, і вони можуть розв'язувати їх будь-яким відомим їм способом, перевіряється лише кінцевий продукт (результат).

Також варто зазначити, що серед активних методів роботи вчителів можуть використовувати інтерактивні методи, такі як мозкова атака, "Круглий стіл" та дискусії, які допомагають формувати та розвивати підприємницькі компетентності, створюють атмосферу довіри і взаємоповаги, сприяють розвитку критичного мислення та допомагають розв'язувати проблемні ситуації, організовуючи комфортні умови для навчання.

Ще одним важливим елементом формування підприємницької компетентності молодших школярів є батьківський клуб, де застосовуються методи бесід, розповідей та лекцій. Сьогодні в українських сім'ях особливу увагу приділяють фінансовому вихованню молоді. Батьки не лише обговорюють із школярами питання заробітку, але й вчать їх економити і управляти коштами, водночас підкреслюючи, роль та значення грошей. Важливо при цьому донести до школярів важливість інвестування доходів в освіту, бізнес або допомогу нужденним. Таким чином, батьки прагнуть залучити дітей до економічної культури і знань, які згодом допоможуть їм приймати самостійні фінансові рішення.

Необхідно виділити і проєктну діяльність яка сприятиме формуванню підприємницької діяльності школярів. Головною метою цього підходу є стимулювання інтересу школярів до самостійного розв'язання конкретних проблем, спираючись на набуті теоретичні знання та практичний досвід, що завершується реальними, відчутними результатами і дозволяє учням працювати над конкурентоспроможними підприємницькими проєктами.

Важливо підкреслити, що основні уміння та навички, які формуються в

процесі застосування зазначених традиційних та інноваційних форм та методів роботи, спочатку відбуваються за безпосередньої участі керівника або педагога, а згодом – у практичній діяльності школярів у міні-підприємствах або віртуальних компаніях. До цих умінь і навичок належать:

- ❖ Визначення слабких та сильних сторін підприємства, а також можливостей та загроз, які виникають через зовнішнє середовище або інші аналітичні інструменти.

- ❖ Використання різних алгоритмів для розв'язання задач.

- ❖ Дотримання ділового етикету та стилю спілкування.

- ❖ Створення мережі ділових контактів та активне використання соціальних ресурсів.

- ❖ Уміння ефективно працювати в команді.

- ❖ Проведення різних типів командних зборів, таких як мозковий штурм та зустрічі робочих груп.

- ❖ Розподіл обов'язків та моніторинг виконання завдань учасниками групи.

- ❖ Проведення переговорів з потенційними акціонерами, кредиторами, агентами та розповсюджувачами продуктів тощо.

- ❖ Використання презентацій на уроках та в позаурочний час з використанням мультимедійного обладнання.

- ❖ Використання базових графічних програм для оформлення рекламних проспектів.

Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів, більшою мірою залежать від засобів навчання при застосуванні ефективних форм і методів навчання.

В педагогічному словнику С.Гончаренком зазначається, що: «засоби навчання – це матеріальні об'єкти, предмети та пристрої, які використовуються вчителями і учнями в процесі навчання для засвоєння матеріалу та організації практичної і пізнавальної діяльності. Вони істотно впливають на якість отриманих знань учнів і їх розумовий розвиток» [33, с.9].

Важливим є використання технічних засобів навчання, які включають екранно-звукові носії навчальної інформації. До них належать:

- екранні засоби, що сприймаються зором (слайд-проектор, мультимедійна дошка, інтерактивна дошка);
- звукові (програвач, магнітофон, музичний центр);
- екранно-звукові (комп'ютер, телевізор, відеоманітофон тощо).

Серед найбільш популярних способів передачі інформації учням молодшого шкільного віку є навчальні кінофільми, які демонструються для різних навчальних цілей, таких як пояснення нового матеріалу або первинне закріплення знань. Варто відзначити при цьому значення та місце показу кінофільму та розробка методики навчального процесу в цілому.

Комп'ютер є одним із найефективніших технічних засобів навчання, який сприяє керуванню навчальною діяльністю молодших школярів і допомагає в опануванні новими знаннями, вміннями та навичками. Так, наприклад, аудіо, відео та магнітофонні записи досить широко використовуються в початковій школі як допоміжні матеріали для вивчення та закріплення навчального матеріалу.

Аналіз показує, що розвиток підприємницької компетентності у учнів початкової школи стає більш ефективним, коли учні активно залучені до навчального та виховного процесу, свідомо обираючи різноманітні методи для досягнення цілей підприємницької освіти.

Таким чином, ми описали основні форми навчання, серед яких виділили: урок, зустріч чи семінар, зустрічі з успішними підприємцями, організація міні-підприємств, консультація, практичне заняття, лекція, майстер-клас; відкриття міні-банків, самостійна робота, наставництво, випуск шкільної газети, шкільні майстерні, гуртки, святкування «Дня підприємця», ярмарок-розпродаж, батьківський клуб, екскурсія на виробництво. Серед методів ми визначили: частково-пошуковий метод, приклад, програвання ділових ситуацій, проблемний метод, дискусія, ігрові методи, симуляція, проєкт, анкетування, тестування. Засобами навчання обрали ТЗН: звукові, екранні та екранно-

звукові, які сприяють формуванню підприємницької компетентності молодших школярів.

Отже, в системі початкової освіти існує велике різноманіття цих форм і методів, які є зручними і простими інструментами для учнів, що дозволяють їм оволодіти сучасними знаннями, навичками та економічними установками для формування підприємницької компетентності молодших школярів.

Висновки до другого розділу

У даному розділі, присвяченому особливостям формування підприємницької компетентності молодших школярів у сучасній початковій школі, було проаналізовано кілька важливих аспектів, які впливають на розвиток підприємливості у молодших школярів. Констатувальне дослідження рівня сформованості підприємницької компетентності молодших школярів виявило, що в цілому рівень знань і навичок учнів у цій сфері залишається недостатнім. Багато школярів демонструють обмежене розуміння основних понять підприємливості, таких як ініціатива, відповідальність та творчість. Це свідчить про необхідність посилення уваги до формування підприємницької компетентності в навчальних програмах початкової школи.

Принципи та компоненти формування підприємницької компетентності стали важливими елементами освітнього процесу. Основні принципи, такі як практична спрямованість навчання, інтеграція теорії і практики, а також залучення учнів до активної діяльності, дозволяють створити сприятливі умови для розвитку підприємливих якостей. Ключовими компонентами підприємницької компетентності є знання, уміння, навички та особистісні якості, які формуються через цілеспрямоване навчання, практичні завдання та проєктну діяльність.

Методичний інструментарій, розроблений для формування підприємливості у молодших школярів, включає різноманітні форми і методи навчання, такі як ігрові технології, проєктна діяльність, рольові ігри та інтерактивні заняття. Ці методи забезпечують учням можливість активно взаємодіяти з матеріалом, розвивати свої творчі здібності та отримувати практичний досвід, що є надзвичайно важливим для становлення підприємницької компетентності. Залучення молодших школярів до реальних проєктів, де вони можуть проявити свою ініціативу та відповідальність, також є ключовим аспектом цього процесу.

Отже, формування підприємницької компетентності молодших школярів у сучасній початковій школі є необхідним елементом освітнього процесу.

Розвиток цієї компетентності сприятиме не лише підготовці дітей до майбутнього професійного життя, але й формуванню активних громадян, які здатні приймати рішення, проявляти ініціативу та брати відповідальність за свої дії. Успішна реалізація цих аспектів навчання залежить від злагодженої роботи вчителів, батьків та освітніх установ, які повинні працювати разом для створення сприятливого середовища для розвитку підприємливості у дітей. Тому подальші дослідження та практичні розробки в цій сфері залишаються важливими для досягнення високого рівня підприємницької компетентності молодших школярів.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження підтвердили важливість формування підприємницької компетентності молодших школярів у сучасній системі початкової освіти України. У ході дослідження було детально розглянуто, як підприємливість виступає не лише інструментом модернізації освітньої системи, але й важливою передумовою соціально-економічного розвитку суспільства. Формування підприємницьких якостей у дітей з раннього віку стає необхідною умовою підготовки їх до дорослого життя, яке вимагає ініціативності, креативності та здатності приймати рішення в умовах невизначеності.

У першому розділі роботи було проаналізовано теоретичні аспекти проблеми, зокрема визначено, що підприємливість є однією з ключових компетентностей, необхідних для успішної адаптації учнів до сучасних умов життя. Аналіз літератури дозволив уточнити сутність поняття «підприємливість», окреслити його зміст і структуру. Підприємницька компетентність включає в себе не тільки економічні знання, але й морально-психологічні якості, такі як витримка, здатність до ризику, ініціативність, самостійність та креативне мислення. Також вона включає вміння організовувати роботу, планувати діяльність, приймати відповідальні рішення та виявляти лідерські якості.

Окремо було розглянуто специфіку формування підприємницької компетентності у молодших школярів. Визначено, що цей процес повинен бути поступовим, системним і базуватися на принципах науковості, свідомості, активності, зв'язку з реальним життям, інтерактивності та креативного розвитку. Такі принципи забезпечують оптимальні умови для розвитку підприємницького мислення в учнів, допомагаючи їм краще зрозуміти реалії сучасного світу та підготуватися до участі в економічних процесах.

Другий розділ роботи присвячено практичним аспектам формування підприємницької компетентності, зокрема через проведення констатувального

дослідження. Дослідження показало, що рівень сформованості підприємницьких знань та навичок у молодших школярів вимагає подальшого удосконалення. Незважаючи на певні досягнення в цій сфері, існує необхідність впровадження більш ефективних методик навчання, які дозволять не тільки збільшити обсяг теоретичних знань, але й розвинути у дітей підприємницькі якості. Важливо зазначити, що рівень підприємницької компетентності у більшості учнів залишається на середньому або низькому рівні, що підкреслює необхідність модернізації освітніх програм та підходів до викладання.

Характеристика основних компонентів підприємницької компетентності вказує на важливість розвитку в учнів не тільки знань, але й психологічних якостей і практичних навичок. Знання про економіку та підприємницьку діяльність є важливою, але недостатньою умовою для розвитку підприємницького мислення. Важливими також є морально-психологічні якості, такі як ініціативність, витримка в умовах ризику, здатність приймати рішення та відповідати за них. Це дозволяє учням успішно адаптуватися до сучасних умов життя, а також активно брати участь у вирішенні соціально-економічних проблем.

Система завдань для формування підприємницької компетентності повинна бути побудована на основі інтерактивних і творчих методів навчання, які дозволяють дітям відчувати реальні ситуації підприємницької діяльності. Проектна діяльність, ділові ігри, робота в групах — усі ці методи сприяють розвитку у школярів ініціативності, креативного мислення, здатності до роботи в команді та вирішення проблем у складних умовах. Важливо, щоб освітній процес був тісно пов'язаний із реальним життям, і школярі мали можливість застосовувати отримані знання на практиці.

Таким чином, можемо констатувати, що формування підприємницької компетентності у молодших школярів є надзвичайно важливим завданням сучасної освітньої системи. Сучасна економіка вимагає від майбутніх громадян не тільки знань, але й розвинених особистісних якостей, здатності до

креативного мислення, готовності до ризику та відповідальності за власні рішення. Для того щоб підготувати молоде покоління до таких вимог, необхідно впроваджувати у навчальний процес нові підходи, які включають активне використання творчих методів, інтерактивних занять та практико-орієнтованих завдань.

Формування підприємницької компетентності повинно стати пріоритетом початкової освіти, оскільки саме в цей період формуються базові особистісні риси, які згодом впливатимуть на здатність індивіда успішно адаптуватися до дорослого життя. Ефективне навчання підприємливості сприятиме підвищенню рівня економічної грамотності дітей, розвитку у них креативного та критичного мислення, а також готовності брати на себе відповідальність за свої дії та рішення.

Таким чином, дослідження підтверджує актуальність і важливість формування підприємницької компетентності у молодших школярів. Сучасні виклики вимагають від освітньої системи гнучкості, інноваційності та здатності до адаптації, що є основою для успішного розвитку особистості в умовах швидкозмінного світу. Результати роботи можуть бути використані для подальшого вдосконалення навчальних програм та методичних підходів, спрямованих на формування підприємницького потенціалу у дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахметова Л. Ф. До питання значення підприємницької компетенції учнів. *Актуальні напрями наукових досліджень про: перспективи розвитку*. 2018. № 1. С. 56–58.
2. Бахмат Н. Підготовка вчителів до формування підприємницької компетентності учнів закладів загальної середньої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 3-4(97-98). С. 3–12. URL: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.03-04/003-012>
3. Білова Ю. А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2013. Вип. 7. С. 15-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2013_7_7
4. Біляк Т. О., Бірюченко С. Ю., Бужимська К. О. Основи підприємства: підручник/ ред. Н. В. Валінкевич. Житомир: ЖДТУ, 2019. 493с.
5. Васильєва Д. В., Василюк Н. І. Розвиток фінансової грамотності учнів на уроках математики. *Математика в рідній школі*. 2017. № 9. С. 2–7.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / ред. Т.В. Бусел; уклад. Т. В. Бусел. Київ : Перун, 2005. 1728 с.
7. Гельбак А. Формування підприємливості учня як ключової компетентності для життя: [методичні рекомендації]. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2017. 24 с.
8. Гуломжон А. Н. Формування підприємницьких компетенцій у школярів. *Scientificprogress*. 2022. № 3. С. 944–951.
9. Гуменяк І. Формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців педагогічного профіля. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 2019. №26, Ч. 1, С.52-57. URL: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2019-26- 1>
10. Дембицька Н. Соціально-психологічні проблеми економічної соціалізації молоді. *Соціальна психологія*. 2008. № 2. С. 49–59.
11. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 3-тє вид. Київ: Академвидав, 2015. 304с.

12. Довгань А., Мазуркевич І. Сучасні підходи до формування компетентності підприємливості та ініціативності учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2015. № 6. С. 49–54.
13. Жилінська В. Д. Формування підприємницьких компетенцій: виклики, інструменти і результати. К., 2021. 275 с.
14. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII, із змінами від 5 вересня 2017 року [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
15. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. 2006. Харків: Фоліо.
16. Кінах Н. Підприємницька компетентність педагога в сучасному освітньому середовищі. Професійний розвиток педагогів в умовах освітнього середовища післядипломної освіти. Луцьк : КП ІАЦ «Волинський софт», 2019. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720683>.
17. Кірик М., Данилова Л. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти: навч. посіб. Львів : Вид-во "Світ", 2019. 136с.
18. Коломієць В.О. Формування підприємницької компетентності учнів у закладі загальної системи освіти. *Формування ключових компетентностей здобувачів освіти на основі впровадження педагогіки партнерства*. Методичні рекомендації. Чернігів, 2023. С.12-19.
19. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Б-ка з освіт. політики. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
20. Кроуфорд А., Саул В. Технології критичного мислення. К. : Вид-во «Плеяди», 2006. 220 с.
21. Кулімова Ю., Іванова К. Формування молодших школярів підприємницької компетентності засобами естетотерапії. URL :<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12233/1/10.pdf>
22. Макарова Н. А., Макаренко Т. А. Формування підприємницьких компетенцій у школярів. *Науково-методичний електронний журнал «Концепт»*. 2017. Т. 32. С. 355–357.

23. Макарук О. Л. Формування в молодших школярів підприємливості в контексті вимог нової української школи. *Освітні обрії: науково-педагогічний журнал*, 1(54), 2022. С. 105–109.
24. Манжикова В. Е. Розвиток підприємницьких компетенцій у навчальних загальноосвітній організації. *Вісник Академії знань*. 2018. № 24. С. 132-136.
25. Моніторинг якості освіти : світові досягнення та українські перспективи [Текст] : наук. вид. / ред. О. І. Локшина. *Програма розвитку Організацій Об'єднаних Націй*. Київ : К.І.С, 2004. 128 с.
26. Морзе Н., Балик Н. Шляхи формування підприємницької компетентності майбутніх інформатиків. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах: науково- методичний журнал*. 2015. № 1. С. 8-17.
27. Москаленко В., Сила Т. Підприємливість як творчість. *Актуальні проблеми психології*. 2010. Випуск 48. Том І. С. 38-45.
28. Назаренко Г.А. Формування підприємницької компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідності до вимог нових державних стандартів: [метод. посібник]. Черкаси: ЧОПОПП, 2014. 68 с.
29. Нова українська школа: порадник для вчителя/ ред. Н. М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2019. 208 с.
30. Нова школа. Простір освітніх можливостей [Електронний ресурс]. Київ. 18 серпня 2016. URL: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf>.
31. Овчарук О. Компетентності як ключ до формування змісту освіти. *Стратегія реформування освіти України*. Київ : К. І. С., 2003. 295 с.
32. Педагогіка: навч. посіб./ І.П. Анекова та ін.; ред.: І.П. Анекова та ін. Львів: "Новий Світ 2000", 2020. 567с.
33. Педагогічний словник. 2001. Київ: Педагогічна думка. 460с.

34. Пискун О., Сокол Н. Розвиток підприємливості та фінансової грамотності учнів старшої школи в процесі технологічної освіти. *Вісник Серія: Педагогічні науки*. №151. Том. 2. 2018. С.118-122.
35. Пометун О. І. Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи. Київ : Вид. дім "Освіта", 2020. 192 с.
36. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. К. : А.С.К., 2006. 192 с.
37. Потенко Т. А., Мухіна Д. В., Асатрян Г. Р. Організаційно-педагогічні умови формування підприємницьких компетенцій навчальних педагогічних занять. *Педагогіка та просвітництво*. 2019. № 3. С. 16–25.
38. Приходькіна Н. О. Компетенція, компетентність, медіакомпетентність: аналіз термінології. *Вісник післядипломної освіти. Серія "Педагогічні науки"*. 2017. Вип. 5 (34). С. 80–88.
39. Прищеп С. М. Сутність та зміст поняття «підприємницька компетентність». *«YoungScientist»*. 2016. № 5 (32). С. 367–370.
40. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти: Постанова Каб. Міністрів України від 24.07.2019 р. №688. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text)
41. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листоп. 2011 р. № 1392. Київ. 14 січ. 2004. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/24-2004-%D0%BF>.
42. Про основні компетенції для навчання протягом усього життя [Електронний ресурс] : Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС). – 18 груд. 2006. – URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_975.
43. Проект для обговорення «Нова школа» (простір освітніх можливостей) / за заг. ред. М. Грищенка. К. 2016. 34 с.
44. Професійна освіта: словник.2000. Київ: Вища школа. 312с.

45. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Х. : «Основа», 2008. 112 с.
46. Руденко В. Формування та розвиток підприємницьких компетентностей школярів шляхом практичної та прикладної спрямованості уроків математики: навч. посіб. / упоряд. Л. Ткаченко. Кропивницький: комун. закл. «Кіровогр. облас. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. Василя Сухомл.», 2021. 84 с.
47. Скворцова С. О., Онопрієнко О. В. Математика підручник для 3 класу закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : підручник. Харків: Видавництво "Ранок", 2020. 128 с.
48. Скворцова С. О., Онопрієнко О. В. Нова українська школа: методика навчання математики у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів. Харків : Вид-во "Ранок", 2020. 320 с.
49. Скворцова С. О., Онопрієнко О. В. Нова українська школа: методика навчання математики у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів. Харків : Видавництво "Ранок", 2019. 352 с.
50. Соціальне шкільне підприємництво: твій перший стартап / ред. А. О. Корнецький. Київ : ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2020. 186 с. (дата звернення : 30.06.2022).
51. Телепов С.М Принципи формування підприємницької компетентності особистості *Наука та освіта в дослідженнях молодих учених* [Електронне видання] : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. для студ., аспірантів, докторантів, молод. учених, Харків, 18 трав. 2023 р. Харків, 2023. 244 с. - С.108-109.
52. Товкало М. Як творити підприємницьке тло уроку. Уроки з підприємницьким тлом. Варшава: Сова, 2014. 398 с.

53. Трипольська О. О. Нова українська школа: організація дистанційного і змішаного навчання у початковій школі. Харків: Видавництво "Ранок", 2021. 208 с.

54. Унгурян, І., Куриш, Н. Формування ключової компетентності підприємливості та ініціативності у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*, 20162, С.99-102

55. Уроки з підприємницьким тлом : [навчальні матеріали] / за заг. ред. Е. Бобінської, Р. Шияна, М. Товкало. Варшава : Сова, 2014. 398 с.

56. Фінанси підприємств: підручник/ О. Б. Курило та ін. Київ : Вид. дім «Кондор», 2020. 340с.

57. Шеліган О. Н. Підприємницька компетентність у наукових рецепціях вчених. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2019. № 31. С. 86–90.

58. Шпак О.Т. Теорія та практика підготовки педагогічних кадрів до економічного виховання школярів у системі безперервної освіти : автореферат дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2001. 27 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

ВИВЧЕННЯ МОТИВАЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

(за методикою О. Ануфрієва та С. Костроміної)

Текст анкети

1. Тобі подобається в школі?
2. Уранці ти завжди охоче йдеш до школи? Чи все ж часто волієш залишитися вдома?
3. Якби вчитель сказав, що завтра йти до школи не обов'язково, ти б пішов чи залишився вдома?
4. Тобі подобається, коли скасовують якісь уроки?
5. Ти б хотів, щоб не задавали ніяких домашніх завдань?
6. Ти хотів би, щоб у школі залишилися одні перерви?
7. Ти часто розповідаєш про школу своїм родичам і друзям?
8. Бажав би ти мати іншого, не такого суворого вчителя?
9. У тебе в класі багато друзів?
10. Тобі подобаються твої однокласники?

Методика проведення: учням пропонується відповісти на питання анкети в бланку відповідей, обводючи букву вибраної відповіді.

Бланк для відповідей

Прізвище, ім'я _____ Клас _____ Дата _____

Варіанти відповідей						
1	а	Так	б	Недуже	в	Ні
2	а	Іду з радістю	б	Буває по-різному	в	Бажаю лишитись
3	а	Пішов би до школи	б	Не знаю	в	Залишився б
4	а	Не подобається	б	Буває по-різному	в	Подобається
5	а	Не хотів би	б	Не знаю	в	Хотів би
6	а	Ні	б	Не знаю	в	Хотів би
7	а	Часто	б	Інколи	в	Не розповідаю
8	а	Мені подобається наш учитель	б	Точно не знаю	в	Бажав би
9	а	Багато	б	Мало	в	Немає друзів
10	а	Подобаються	б	Не дуже	в	Не подобаються

а кожную відповідь: а - 3 бали; б - 1 бал; в - 0 балів.

Інтерпретація результатів

Зі зростанням кількості балів підвищується рівень мотивації.

25—30 балів	Сформоване ставлення до себе як до школяра	Навчальна мотивація
20—24 бали	Ставлення до себе як до школяра практично сформоване	Соціальна мотивація
15—19 балів	Позитивне ставлення до школи, але школа більше приваблює позапшкільними справами	Ігрова мотивація
10—14 балів	Ставлення до себе як до школяра не сформоване	
Менше 10	Ставлення до школи негативне	

Методика «До якого типу професії ви схильні»

За Є. Клімовим, існує п'ять груп професій:

1. **«Людина — природа» (П).**

Ці професії полягають у вивченні й використанні корисних копалин землі, води, атмосфери, а також живих організмів — рослин і тварин, тобто «неживої» природи і живої.

2. **«Людина — техніка» (Т).**

Люди цих професій займаються машинами, механізмами, транспортними засобами, тобто технікою.

3. **«Людина — людина» (Л).**

Для цих професій характерна робота з людьми — дітьми або дорослими.

4. **«Людина — знакова система» (З).**

Люди цієї професії займаються цифрами, буквами, числами, формулами, кодами та іншими позначеннями.

5. **«Людина — художній образ» (Х).**

Ці професії передбачають роботу з творами літератури, мистецтва, а також інші види робіт у сфері естетики.

Щоб з'ясувати, яка група професій найбільше цікавить кожного учня, запропоновано дану методику. Кожен опитаний отримує бланк відповідей, у якому проти номера відповідного твердження ставить оцінку із знаків: + (так); — (ні); 0 (не знаю).

Твердження:

1. Легко спілкуюся з незнайомими людьми, охоче проводжу час із ровесниками і молодшими за себе.
2. Із задоволенням і довго можу щось майструвати (клеїти, шити, в'язати).
3. Люблю прикрашати свою кімнату, своє робоче місце.
4. Люблю спостерігати за рослинами і тваринами в природі.
5. Охоче і довго можу щось підраховувати, обчислювати або креслити.
6. У компаніях я лідер.
7. Із задоволенням читаю книжки про живу і «неживу» природу.
8. Не часто припускаюся помилок у письмових роботах і підрахунках.
9. Люблю вивчати будову механізмів машин, пристроїв тощо.
10. Інші люди вважають мене людиною творчою, зі смаком.
11. Із задоволенням відвідував гурток, де розповідають про природу.
12. Беру активну участь у художній самодіяльності.
13. Зроблене моїми руками викликає інтерес у товаришів, старших.
14. Охоче і довго можу розгадувати головоломки, розв'язувати складні задачі або вивчати схеми.
15. Намагаюся зрозуміти характер, особливості людей, з якими я спілкуюся.
16. З інтересом читаю про будову і роботу механізмів, машин, пристроїв.
17. Відвідую заняття художнього гуртка, студії.
18. Хотів би взяти участь в експедиції або поході, що планує вивчати корисні копалини, водоймища, живі організми тощо.
19. Детально і зрозуміло для інших викладаю свої думки в письмовій формі.
20. Легко примирюю дітей, майже ні з ким ніколи не сварюся через дрібниці.
21. Охоче взяв би участь у виставці технічної творчості.
22. Швидко засвоюю іноземні слова, схеми, формули.
23. Можу переконати і схилити на свій бік ровесників, однокласників.
24. Довго, не відчувуючи втоми, займаюсь улюбленою роботою (малювання, музика, співи, гра музичному інструменті тощо).
25. Завжди із задоволенням доглядаю за домашніми тваринами і рослинами.

Тест «Комунікативні та організаторські схильності»**(В. Синявського, В. Федорошина) (КОС)**

1. Чи багато у Вас друзів, з якими постійно спілкуєтеся?
2. Чи часто Вам вдається схилити більшість своїх товаришів до ухвалення ними Вашої думки?
3. Чи довго Вас турбує почуття образи, заподіяне Вам кимось із Ваших товаришів?
4. Чи завжди Вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?
5. Чи маєте Ви прагнення встановити нові знайомства з різними людьми?
6. Чи подобається Вам займатися громадською роботою?
7. Чи вірно, що Вам приємніше і простіше проводити час із книгами чи за якимось іншим заняттям, ніж із людьми?
8. Якщо виникли якісь перешкоди у здійсненні Ваших намірів, чи легко Ви відступаєте від них?
9. Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, які значно старші за Вас?
10. Чи любите Ви вигадувати та організовувати зі своїми товаришами різні ігри та розваги?
11. Чи важко Ви включаєтеся до нової для Вас компанії?
12. Чи часто Ви відкладаєте на інші дні ті справи, які слід було б виконати сьогодні?
13. Чи легко Вам вдається встановлювати контакти з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете Ви домагатися, щоб Ваші товариші діяли відповідно до Вашої думки?
15. Чи важко Ви освоюєтеся у новому колективі?

**Вправи для формування підприємницької компетентності
молодших школярів**

- 1) Знайдіть зайве слово:

банк

послуга

магазин

фірма

- 2) Знайдіть зайву пару слів:

- а) багатий – бідний;
- б) товар – послуга;
- в) щедрий - скупий;
- г) дорого – дешево.

- 3) Швачка шиє за дві години одну сорочку. Скільки сорочок швачка пошиє за восьмигодинний робочий день?

- а) 8 сорочок;
- б) 5 сорочок;
- в) 4 сорочки;
- г) 6 сорочок.

- 4) У майстерню привезли 35 деталей, що зламалися. Щодня ремонтують по 5 деталей. Скільки не відремонтованих деталей залишилось через 4 дні?

- а) 3 деталі;
- б) 28 деталей;
- в) 15 деталей;
- г) 5 деталей.

- 5) Магазин реалізував 9 коробок вершкового масла, по 30 пачок в кожній, і 4 коробки по 25 пачок в кожній. Скільки всього пачок масла реалізував магазин?

а) 270;

б) 470;

в) 370;

г) 570.

- 6) Цукерня продала 15 упаковок тістечок, по 20 тістечок в кожній, і 60 упаковок тістечок, по 10 тістечок в кожній. Скільки всього продано тістечок цукернею?

а) 90;

б) 900;

в) 1000;

г) 800.

ГРОШІ

Гроші – це міра вартості інших товарів, загальний засіб платежу, одна з форм накопичення заощаджень. Щодня ми маємо справу з грошима, постійно від них залежимо. Гроші визначають статки сім'ї, спроможність фірми, благополуччя держави

- 1) Яку кількість грошей треба відняти від 800 гривень, щоб вийшло 20 гривень?

- а) 600 гривень;
- б) 40 гривень;
- в) 780 гривень;
- г) 820 гривень.

- 2) Скільки копійок у 1 гривні?

- а) 1000 копійок;
- б) 10 000 копійок;
- в) 10 копійок;
- г) 100 копійок.

- 3) Скільки копійок у 3 гривнях?

- а) 3300 копійок;
- б) 10 000 копійок;
- в) 30 копійок;
- г) 300 копійок.

- 4) Іван та Євген купили однакові зошити. Іван заплатив за 5 зошитів 250 гривень. Євген заплатив за 7 зошитів 420 гривень. Хто з них купив зошити за вищою ціною?

- а) Іван;
- б) Євген;
- в) Іван та Євген купили їх за однією ціною;
- г) немає правильної відповіді.

- 5) Підприємство «А» та підприємство «Б» купили пісок у підприємства «В». Підприємство «А» заплатило за 5 т 5000 гривень. Підприємство «Б» заплатило за 7 т 7000 гривень. Хто з них купив пісок за вищою ціною?

- а) Підприємство «А»;
- б) Підприємство «Б»;
- в) Підприємство «А» та підприємство «Б» купили пісок за однією ціною;
- г) немає правильної відповіді.

- 6) Скільки цегли можна купити на 4000 гривень, якщо ціна за 1 штуку становить 20 грн.

- а) 100 тонн;
- б) 200 тонн;
- в) 300 тонн;
- г) 400 тонн.

**Завдання для формування підприємницької компетентності
молодших школярів**

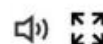
Міні пекарня планує випікати на день 73 буханці хліба та 95 батонів. Їх ціна 5 гривень за штуку. Скільки доходу отримає пекарня?

А	Б	В	Г
840;	810;	250;	350.

0:38

◀ 1 з 4 ▶

✓ 2

Прибуток від реалізації батона дорівнює 3 гривень, від булочки — 5 гривень, а хліба — 6 гривень. Який прибуток планує отримати пекарня?

А	Б	В	Г
12; ✓	13;	14;	15.

Ігри для формування підприємницької компетентності молодших школярів

The image displays three screenshots of the LearningApps.org website, showing a series of math problems in Ukrainian related to money and business. The interface includes a header with the LearningApps.org logo, a search bar, and navigation links. The problems are presented in a clean, user-friendly layout with illustrations of money bags and coins.

Скріншот 1 (Top): Показує перше питання (1/6). Текст питання: "Шкільній бібліотеці закупили словники та підручники на 700 гривень. За словники заплачено 6-40 гривень. Скільки коштують підручники?". Варіанти відповідей: 60 гривень, 90 гривень, 69 гривень, 66 гривень. Правильна відповідь (60 гривень) позначена галочкою.

Скріншот 2 (Middle): Показує друге питання (2/6). Текст питання: "Петрик отримав 3000 гривень доходу, а витратив 2750 гривень. Скільки грошей в нього залишилось?". Варіанти відповідей: 50 гривень, 150 гривень, 250 гривень, 350 гривень. Правильна відповідь (250 гривень) позначена галочкою.

Скріншот 3 (Bottom): Показує шосте питання (6/6). Текст питання: "Підприємство закупило 4 коробки мючких засобів по 20 пляшок у кожній. Було витрачено 88 кг. Скільки пляшок було в одній коробці?". Варіанти відповідей: 12 кг, 22 кг, 32 кг, 2 кг. Правильна відповідь (22 кг) позначена галочкою. Над питанням є повідомлення: "Чудово, правильне рішення знайдено!" з кнопкою "ОК".

LearningApps.org

Налаштування профілю: 17041704

Перегляд вправ | Перегляд вправ | Створення вправи | Створити колекцію | Мої матеріали

5 блок 2022-11-27 (2022-11-11)

1 / 4

1) Знайдіть закономірність і скажи, скільки гривень пропущено: 24 гривні

Завдання:
Оберіть правильну відповідь:

OK

☐ 20 гривень;

☐ 19 гривень;

☐ 18 гривень;

☐ 17 гривень.

Українська

LearningApps.org

Налаштування профілю: 17041704

Перегляд вправ | Перегляд вправ | Створення вправи | Створити колекцію | Мої матеріали

5 блок 2022-11-27 (2022-11-11)

3 / 4

3) У підприємця є 500 тисяч гривень. Чи зможе він відкрити дві фірми, якщо витрати на першу фірму складають 211 тисяч гривень, а на другу – 284 тисяч гривень?

☐ так;

☐ ні.

5 блок 2022-11-27 (2022-11-11)

4 / 4

4) Знайдіть закономірність і скажи, скільки гривень пропущено: 28гривні, 24гривня, ..., 16гривень, 12 гривень.

☒ 20 гривень;

☐ 19 гривень;

☐ 18 гривень;

☐ 17 гривень.

